

NATURPARKPLAN

for Naturpark Lillebælt 2018-2022

FORSLAG

naturpark
LILLEBÆLT
– et hav af oplevelser

NATURPARKPLAN
for Naturpark Lillebælt 2018-2022

© Naturpark Lillebælt, januar 2017
Middelfart, Kolding & Fredericia Kommune

Forside, fotograf: Sten Bøgild Frandsen

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	4
Det vil vi i Naturpark Lillebælt i perioden 2018 - 2022	5
Vision - I 2022 er Naturpark Lillebælt	5
Indledning	6
Hvem er Naturpark Lillebælt?	5
Hvor ligger Naturpark Lillebælt?	9
- Afgrænsning af Naturpark Lillebælt	11
Vores strategi er projekter, bæredygtighed og hotspots	12
Borgerinddragelse, samarbejde og frivillighed	14
- Borgerinddragelse i fremtiden	15
Evaluering og effektmåling	16
Natur	18
- Vores langsigtede mål	18
- Aktuel status på naturens tilstand i Naturpark Lillebælt	18
- Kortsigtede mål og konkrete indsatser indenfor natur	24
Kulturarv	28
- Vores langsigtede mål	28
- Kulturarven i Naturpark Lillebælt	28
- Kortsigtede mål og konkrete indsatser indenfor kultur	31
Friluftsliv	34
- Vores langsigtede mål	34
- Friluftslivet i dag - vores hotspots	34
- Kortsigtede mål og konkrete indsatser indenfor friluftsliv	38
Formidling	42
- Vores langsigtede mål	42
- Staus på formidlingen i Naturpark Lillebælt	42
- Kortsigtede mål og konkrete indsatser indenfor formidling	44
Erhverv	46
- Vores langsigtede mål	46
- Status på primære erhverv i Naturpark Lillebælt	46
- Kortsigtede mål indenfor erhverv	47
Turisme	50
- Vores langsigtede mål	50
- Status på turismen	50
- Konkrete indsatser inden fr turisme	52
Referencer	54
Bilag	56

FORORD

Fænø, Fænø Kalv og Gl. Ålbo
Foto: Sten Bøgild Frandsen

Velkommen i Danmarks største naturpark! Naturpark Lillebælt er et helt fantastisk sted med en unik natur. Der er hundredevis af naturperler og kulturhistorien møder man overalt.”

Vores tre kommuner har alle sammen valgt at indgå i et helt unikt samarbejde om at skabe en naturpark i fælleskab, hvor naturen, vækst, bæredygtig turisme og kulturarv går hånd i hånd. Ideer og projekter skal have lov til at vokse på tværs af kommunegrænserne.

Vi vil præsentere dig for et hav af nye oplevelser, som giver dig lyst til at bruge landskabet og samtidig passe på det, så vi kan give det videre til kommende generationer.

Natur og friluftsliv er i vækst i hele landet, og der er mange kommuner i Danmark, som arbejder for at blive kendt for deres unikke præg. Vores område er fantastisk, og naturparkmærket kan være en løftestang, hvad enten vi skal forbedre naturen, øge turismen, antallet af tilflyttere, eller når vi skal søge penge til lokale projekter og partnerskaber. Naturparkmærket sætter fokus på, at vi sammen skal passe på den natur og kultur, vi har, og som er med til at gøre vores område til noget helt specielt.

Vi ønsker jer god fornøjelse i Naturpark Lillebælt.

Steen Dahlstrøm
Middelfart Kommune

Jacob Bjerregaard
Fredericia Kommune

Jørn Pedersen
Kolding Kommune

VISION

Havkarussen er en af de hyppigst forekommende fisk i Lillebælt. Fisken står højt på menukortet hos marsvin og sæler. Foto: Søren Larsen

“ Mission: Sammen skaber vi et hav af oplevelser, som giver os lyst til at passe på og forbedre Lillebælt.”

Vision - I 2022 er Naturpark Lillebælt:

- Kendt for sin enestående marine og kystnære natur symboliseret ved marsvinet.
- Hjemstedeforenstolt lokalidentitet båret af frivilligtsamarbejde om at bevare og udvikle vores natur, lokale erhverv, kultur- og naturoplevelser.
- Spydspids for formidling af viden og glæde ved naturen og landskabet gennem nytænkende læringsoplevelser og forskning.

Oplevelser i naturparken

INDLEDNING

I april 2014 fik området omkring Lillebælt i Kolding, Fredericia og Middelfart Kommuner status som Pilotnaturpark Lillebælt.

Med denne plan går vi skridtet videre og søger om optagelse som egentlig naturpark under Friluftsrådets mærkningsordning: Danske Naturparker. Naturparkplanen beskriver vores formål og visioner med Naturpark Lillebælt, og hvad vi konkret skal arbejde med i naturparken fra 2018 til 2022. Vi viser retningen med vores mission, vision og langsigtede mål. Planens oversigt over de konkrete kortsigtede målsætninger og projekter viser det, som vi vil arbejde med her og nu i naturparken. Vi har beskrevet de langsigtede mål og projekterne under hvert afsnit om natur, kulturarv osv.

Som Dansk Naturpark vil vi øge opmærksomheden om vores spændende område, så vi får flere gode oplevelser samtidig med, at vi beskytter det, vi har. Ved at kommuner, foreninger, borgere, erhverv og fonde går sammen, tror vi på nye muligheder for udvikling og tilskud til vores fælles frivillige projekter.

At en naturpark bliver mærket vil ikke medføre nye restriktioner eller begrænsninger for lodsejere og beboere. Frivillighed er et nøgleord i naturparkarbejdet - eventuelle tiltag på private jorde vil udelukkende ske på baggrund af frivillige aftaler mellem kommune og lodsejer. Der er ikke adgang overalt i en Naturpark. Vi vil arbejde for bedre oplevelser og bedre styring af adgangen og balance mellem benyttelse og beskyttelse.

I modsætning til nationalparkerne er det ikke Folketinget, som vedtager en lov for en naturpark. Der er tale om en frivillig mærkningsordning ejet af Friluftsrådet. Ansøgningerne om at blive mærket som Dansk Naturpark vurderes af en nationalkomité. Nationalkomiteen består i dag af følgende myndigheder og organisationer: Naturstyrelsen, Kommunernes Landsforening, Danmarks Naturfredningsforening, Landbrug & Fødevarer,

Friluftsrådet, Danske Regioner, KU (Skov og Landskab), Landsforeningen for Bygnings- og Landskabskultur, Dansk Turismedomme, Naturhistorisk Museum i Århus, De kommunale Park og Naturforvaltere samt Dansk Skovforening med observatørstatus.

Danske Naturparker er en mærkningsordning udviklet af Friluftsrådet. Mærkningsordningen giver mulighed for, at større sammenhængende naturområder, der sætter fokus på at benytte og beskytte naturen i Danmark, kan blive naturparker. En mærkning gælder i 5 år og herefter kan der søges om fornyelse bl.a. ved at lave en ny naturparkplan. Mærkningsordningen blev lanceret i 2013, og de første pilot- og naturparker blev optaget i foråret 2014. Naturpark Lillebælt har, siden vi blev optaget som pilotpark, arbejdet med de mål, som blev formuleret i ansøgningen. Vi følger i denne naturparkplan op på disse målsætninger under hvert afsnit.

For at blive optaget som naturpark i Danske Naturparker, skal naturparken opfylde 10 kriterier. Dem kan du læse mere om på www.friluftsradet.dk.

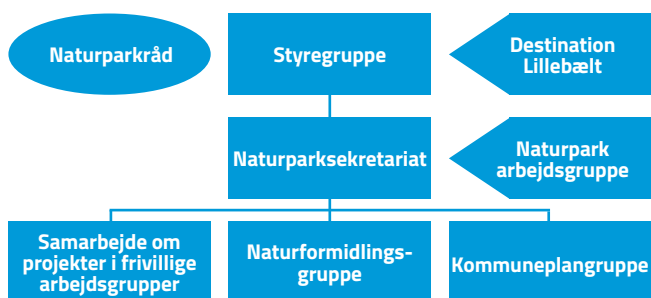

HVEM ER NATURPARK LILLEBÆLT?

Naturpark Lillebælt er et samarbejde mellem Middelfart, Kolding og Fredericia kommuner, og de tre byråd har vedtaget naturparkplanen.”

Styregruppen består af tre ledelsesrepræsentanter; én fra hver af de tre kommuners naturafdelinger. Styregruppens opgaver er den overordnede styring af projektet, retning, mål og ressourcer. Destination Lillebælt, der er vores turistorienterede søsterorganisation, deltager efter behov med formanden for deres styregruppe.

Naturparkrådet blev oprettet af de tre byråd i forbindelse med mærkningen som pilotnaturpark i 2014. Naturparkrådet rådgiver ud fra forskellige interesser, synspunkter og politiske ståsteder og er en platform for samarbejde og dialog. Naturparkrådet kan vælge at supplere sig selv. Der er tre til fire møder om året, og Naturparkrådet fortsætter i 2018-2022 med repræsentanter fra:

- Middelfart Kommunes byråd,
- Kolding Kommunes byråd,
- Fredericia Kommunes byråd,

- Dansk Ornitologisk Forening,
- HORESTA,
- Friluftsrådet,
- Danmarks Sportsfiskerforbund,
- Destination Lillebælt,
- Danmarks Fiskeriforening,
- Kolding Herreds Landbrugsforening,
- Danmarks Naturfredningsforening,
- Danmarks Jægerforbund,
- Museerne i Fredericia,
- Naturstyrelsen.

Det daglige arbejde og koordinering står projektleder og projektkonsulent i Naturparksekretariatet for. Der bliver afsat et årligt budget til at bemande Naturparksekretariatet med en fuldtidsstilling og til driftsudgifter. I budgettet er der også indregnet udgifter til løbende kommunikation på fx hjemmeside, facebook, i pressen, samt til transport, møder, events, materialer m.m.

I budgettet er der også sat penge af til at delvist lønne en Naturpark Lillebælt-naturvejleder. Vejlederen sidder med i Naturformidlingsgruppen, hvor naturvejledere fra alle tre kommuner jævnligt mødes og koordinerer den fælles markedsføring af Naturpark Lillebælt.

Kommuneplangruppen koordinerer evt. ændringer til kommuneplandelen og afgrænsningen af naturparken.

HVOR LIGGER NATURPARK LILLEBÆLT?

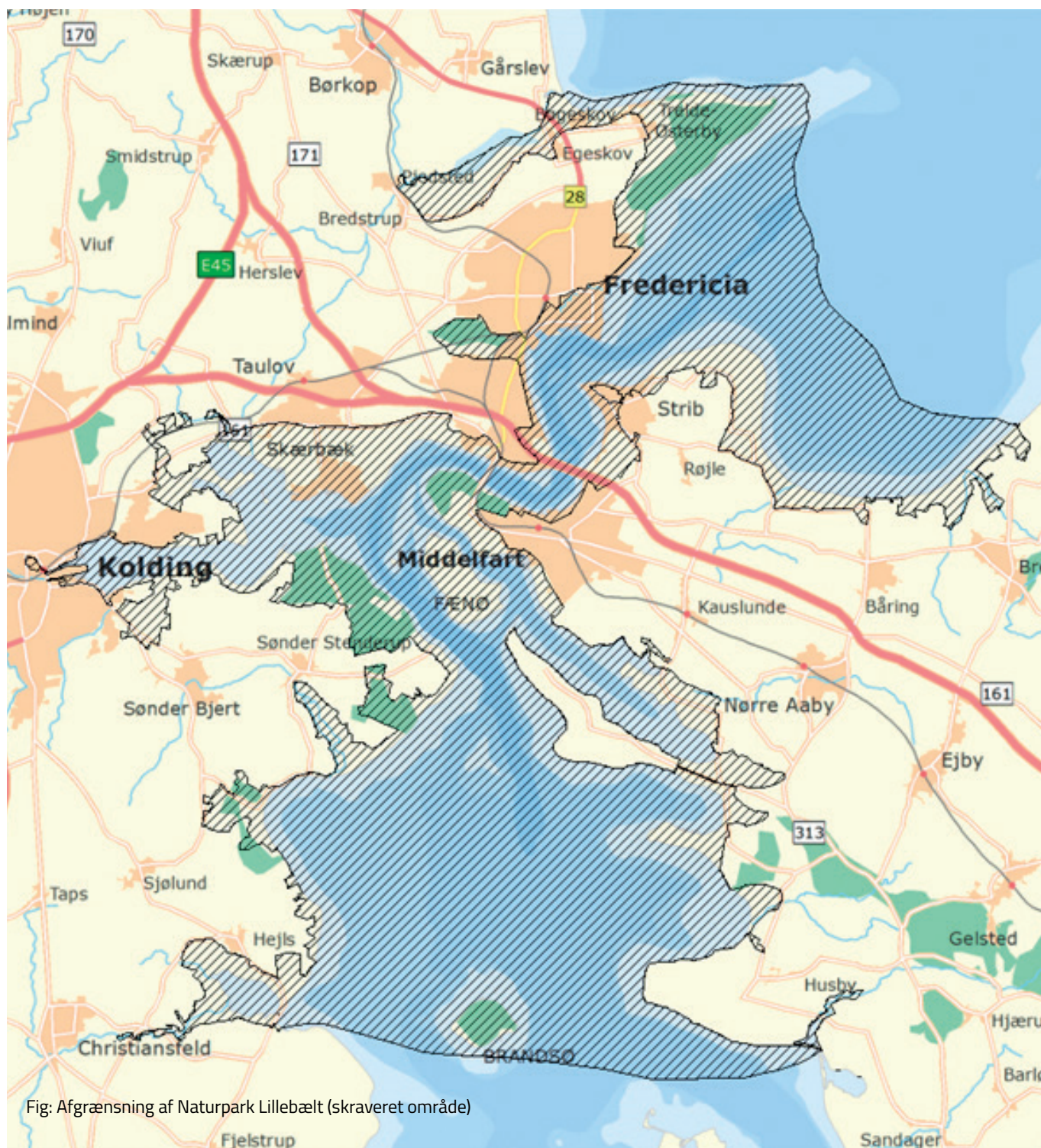

Fig: Afgrænsning af Naturpark Lillebælt (skraveret område)

Naturpark Lillebælt er på 37.610 ha (ca. 376 km²), og der er 20.370 ha beskyttet natur inden for afgrænsningen. Over 54 % af området er altså allerede eksisterende beskyttet natur.

Så meget natur er der i Naturpark Lillebælt:

- Overdrev, strandeng, moser m.m. beskyttet af Naturbeskyttelsesloven: 5,1 %
- Beskyttet af EU's Habitatdirektiv og fuglebeskyttelsesdirektiv (Natura 2000): 45,2 %
- Natur- og Vildtreservater: 5,1 %
- Fredninger: 3%

Vandløbene, der er beskyttet i Naturbeskyttelsesloven, er ikke taget med, da de kun udgør en lille del af området.

Naturpark Lillebælt er en marin naturpark, der har det strømmende bælt som kerne, og som er omkranset af smukke kyster og kystnære landskaber. I naturparken bolttrer de små hvaler, marsvinene, sig i det evigt strømmende vand.

Naturpark Lillebælt er især formet af Lillebæltgletscheren fra den ungbaltiske is, der trængte frem fra syd og sydøst for ca. 14-15.000 år siden. Gletscherens isrand nåede ved Skamlingsbanken op i en højde af 113 m. Under isen har smelte vandet udgravet flere tunneldale, som senere er blevet overskyttet af havet. Det havdækkede landskab er i større eller mindre grad blevet påvirket af strøm og bølgeslag, og flere af kysterne langs Lillebælt står derfor med stejle, nøgne klinte.

I Lillebælt er der helt særlige marine forhold, der giver et havmiljø, der ikke findes andre steder i verden. Lillebælt er et særpræget havområde, der forbinder det brakke farvand Østersøen og det salte Kattegat. Fra Østersøen bliver der hvert år transporteret 40 milliarder m³ vand gennem Lillebælt. Snævringen, med en bredde på mindre end 1 km, gør strømmen i Lillebælt til den kraftigste i de indre danske farvande. Bunden bliver på den måde holdt fri for løst materiale, og Lillebælt har derfor en "hård bund", som er sjælden i de indre danske farvande. Andre steder er bunden blød eller stenet, så variationen er meget stor.

Vanddybden i Lillebælt varierer med dybder på op til 80 meter, som er den største vanddybde i de indre danske farvande. Når det salte vand fra Kattegat mødes med det mere ferske vand fra Østersøen i Lillebælt, bliver vandet oftest lagdelt, så det tunge salte vand er ved bunden, og det ferske vand ligger øverst. Disse to vandmasser bevæger sig frem og tilbage i bæltet, og skaber sammen med de store vanddybder, den varierede bund og stærke strøm unikke levebetingelser for planter og dyr, som ikke findes så veludviklede andre steder i de indre danske farvande.

Fig: Afgrænsning af naturparken (skravet) med alle beskyttede naturområder (grønt)

Blå sønemone
Foto: Ulrik Westphal

Røjle Klint

Afgrænsningen af Naturpark Lillebælt

I pilotparkperioden har vi fundet en grænse, der tilgodeser langt de fleste interesser. Det har vi gjort ved at kigge på natur-, kulturarvs- og landskabsværdier, og gennem en dialog med lods ejere, foreninger og Naturparkråd. De tre byer Kolding, Fredericia og Middelfart har en historisk tilknytning fx gennem krige og handlen over Lillebælt. Derfor er dele af byerne med i naturparken.

Et af kriterierne for mærkningsordningen er, at naturparken skal have en præcis geografisk afgrænsning, som bør følge landskabelige grænser frem for administrative grænser.

Hver kommune i Naturpark Lillebælt har med dette in mente besluttet, hvordan afgrænsningen er fastlagt.

Middelfart, Fredericia og Kolding Kommuner udpeger naturparkens afgrænsning i Kommuneplan 2017 – 2029 for Trekantområdet udelukkende for at få området optaget i Danske Naturparker.

Hver kommune i Naturpark Lillebælt beslutter selv eventuelle fremtidige ændringer af afgrænsningen, og disse eventuelle ændringer vil kunne ses i kommuneplanerne, som bliver revideret hvert 4. år.

Danske Naturparker vil blive orienteret om ændringer i afgrænsningen hvert 5. år, når der skal søges om fornyelse af mærkningen Danske Naturparker.

VORES STRATEGI ER PROJEKTER, BÆREDYGTIGHED OG HOTSPOTS

“ Vi vil skabe frivillige projekter med vores partnere og sammen skaffe penge til de konkrete tiltag.”

Vi ønsker, at det er den brede vifte af projekter inden for natur, kulturarv, oplevelser, formidling, turisme og erhverv, der viser, hvad Naturpark Lillebælt er.

Naturparkplanen beskriver de projekter, vi som minimum ønsker at gennemføre i Naturpark Lillebælt. Der kan komme nye projekter til i 2018-2022, som kan blive prioriteret af Naturpark Lillebælt. Det vil hvert år fremgå af den årlige handlingsplan for Naturpark Lillebælt, som vi vil udarbejde sammen med en årlig budgetlægning og statusrapport til Friluftsrådet, hvilke projekter, vi ønsker at gennemføre.

Da vores mission er at skabe oplevelser, som får os til at holde af og passe på vores natur, kultur og landskab, så er det et centralt punkt, at vores projekter har en balance mellem at benytte og beskytte naturen. Balancen må ikke tippe over, så områder bliver slidt af besøg, men vi skal samtidig have fokus på social og økonomisk vækst.

Vores strategi for Naturpark Lillebælt er en bæredygtig strategi. Vi forstår bæredygtighed, som den er defineret i Rio i 1992 med fokus på de tre ben: Miljø, sociale forhold og økonomi.

Vi skal sørge for at tage hensyn til de sociale værdier, bl.a. de lokale fællesskaber og den lokale natur, som har betydning for borgerne og deres natursyn. Ofte har borgerne nævnt værdier som fred, ro og det urørte i forbindelse med vores snak om naturen. Nogle borgere er bekymrede for affald og løse hunde, der kan forstyrre den lokale natur og sociale aktiviteter som jagt og rekreation.

Vores strategi er, at prioritere projekter og tiltag, som forsøger at styre besøgende hen til udvalgte lokaliteter, de såkaldte hotspots, hvor der er gode oplevelser og dejligt at opholde sig. På den måde minimerer vi færdsel på andre mere sårbare arealer.

Vi definerer et hotspot om en særlig lokalitet, hvor besøgende er velkomne, og hvor der både er natur, kulturarv og fokus på oplevelser og formidling.

Målet er, at de forskellige hotspots er bredt kendt af borgerne, så de kan opleve dem, men også være med til at udvikle dem. Det er helt i tråd med flere eksisterende planer i vores kommuner, som fx:

- Kommuneplan 2017 – 2029 for Trekantområdet og for de enkelte kommuner, særligt tema 4.5 om Trekantområdets natur- og kystområder
- Outdoor-strategi Kolding Kommune
- Fremtidens strande, Strandpotentialerapport fra Destination Lillebælt

De tre kommuner vil også sikre, at eksisterende planer, regulativer og love bliver koordineret og implementeret i Naturpark Lillebælt. Der vil særligt være fokus på at samarbejde med Staten og EU om at implementere den nye havplanlov, så der bliver taget hensyn til de miljømæssige, sociale og økonomiske værdier i vores område.

TRELDE NÆS

RANDS FJORD

FRÆDERICIA VOLD ØSTERSTRAND

HANNERUPSKOVENE

RØJLE KLINT
KASMØSE SKOV

HOUENS ODDE
STRANDPARKEN V BØRUP SANDE

LYNGSODDE
HINDSGÅVL SKOV OG DYREPARK
STAURBY SKOV

LØVERODDE
FÆNØ KALV
STENDERUPSKOVENE

GAMBORG NOR

SKIBELUND/SOLKÆR ENGE

SKAMLINGSBANKEN

HEJLSMINDE/HEJLS NOR

Fig: På kortet kan du se de forskellige hotspots i Naturpark Lillebælt

BORGERINDDRAGELSE, SAMARBEJDE OG FRIVILLIGHED

Et andet af Friluftsrådets kriterier for Danske Naturparker siger, at: Naturparken skal forankres lokalt gennem borgerinddragelsesprocesser."

Borgerinddragelsen skal foregå i både opstarts- og driftsfasen. Der er ikke fastsat krav for, hvordan borgerinddragelsen skal foregå, men vi har i Naturpark Lillebælt prioriteret dialogen højt og har lyttet til de ønsker og bekymringer, som folk er kommet med.

I juni 2011 inviterede vi udvalgte borgere i Middelfart, Kolding og Fredericia til workshops om, hvilke projekter de kunne se i en marin naturpark i Lillebælt. Alle ideer til projekter er siden blevet samlet i en bruttoliste, prioriteret af styregruppen ud fra de langsigtede mål, og lagt ned til de projekter, der er i denne plan.

Kolding Kommune har løbende haft en tæt dialog med Kolding Herreds Landbrugsrådgivning (KHL) bl.a. om afgrænsningen af Naturparken. Desuden har Kolding Kommune holdt informationsmøder for berørte lodsejere i både 2013 og 2016.

I maj 2015 blev der holdt et offentligt borgermøde i Taulov for hele naturparkområdet med ideer til kommuneplan-tillæg om Naturpark Lillebælt.

Middelfart Kommune har holdt flere borgermøder med lodsejere i 2015 og 2016 for at fortælle om mulighederne og betydningen af naturparken. Dette skete efter dialog med landbrugsrådgiverne i Centrovic. Der blev herefter nedsat tre dialoggrupper, som frem til august 2016 mere indgående har drøftet naturparken, bekymringer, spørgsmål og ideer med naturparksekretariatet. Se bilag 1 med brev til lodsejere fra Middelfart Kommune.

Fredericia Kommune holdt i august 2016 åbent hus i Det Grønne Rum i Fredericia, hvor lodsejere og foreninger var inviteret til at

høre mere om naturparken og komme med ideer til naturparken.

Derudover har der været holdt naturparkrådsmøder, møder med foreninger om konkrete projekter og en lang række events, hvor foreninger og borgere er kommet med input og spørgsmål til Naturpark Lillebælt.

Mange lodsejere har spurgt til, om der er nye restriktioner ved at ligge inden for en naturparkgrænse. Det er der ikke! Det er den samme lovgivning, der gælder inden for naturparken som uden for naturparken. Afgrænsningen lægger ikke restriktioner for by- og erhvervsudvikling, herunder ingen begrænsninger for jordbrugserhvervet. Vækst og drift skal fortsat ske under hensyn til de øvrige udpegninger og den gældende lovgivning. Den offentlige forvaltning af arealer inden for naturparkens afgrænsning, vil ske efter gældende lovgivning og efter samme regler inden for som uden for naturparkens afgrænsning. Lovgivning for offentlighedens adgang er ligeledes ens inden for som uden for naturparken.

Naturpark Lillebælt er ikke forankret i nogen lov og juridiske bindinger. Ejendomsrettens ukrænkelighed kan ikke sættes til side som følge af en naturparkudpegning og engagementet i Naturpark Lillebælt er frivilligt.

Informationsmøde

Borgerinddragelse i fremtiden

Naturpark Lillebælt vil fortsætte med at fokusere på samarbejde, partnerskaber og frivillige projekter. Sådan vil vi skabe nye oplevelser og ejerskab. Vi vil fokusere på den tætte lokale dialog om de projekter, der vedrører nærområdet, da det vil give det største ejerskab, de fleste frivillige og socialt bæredygtige projekter. Vi kan bruge vores netværk i både det private og det offentlige og vores kommunikations-platforme til at hjælpe ideer på vej. Vi kan tage ud og tale med lokale borgere over en kop kaffe og holde workshops, events og borgermøder.

Vi har en tæt dialog med flere lokale foreninger fx ved Skærbæk og Røjle Halvøen om konkrete projekter. Naturpark Lillebælt har en tæt dialog med landbrugserhvervet, især gennem Kolding Herreds Landbrugsforening (KHL), LMO og Centrovic og erhvervsfiskeriet igennem Bælternes Fiskeriforening. Naturparken vil også hjælpe de gode ideer på vej i erhvervene fx med at opnå tilskud til projekter, der gavner bæredygtighed både miljømæssigt, socialt og økonomisk. Nogle landmænd vil fx gerne lave naturprojekter og sælge lokale fødevarer, og det vil Naturpark Lillebælt gerne samarbejde om. Se mere under de kortsigtede mål og konkrete indsatser.

Naturparkrådet spiller også i fremtiden en vigtig rolle i at sikre, at alle interesser tænkes ind og den røde tråd huskes i de tværgående projekter.

EVALUERING OG EFFEKTMÅLING

“Naturpark Lillebælt vil arbejde for at evaluere struktureret på udvalgte projekter og deres effekter.”

I den årlige handlingsplan for Naturpark Lillebælt vil der stå, hvilke tiltag der bliver arbejdet med.

Dataindsamlingen til evalueringen kan ske ved fx at tælle stigningen i plantearter i naturprojekter, eller ved at vurdere antal besøgende, adfærd vedr. affald m.v.

Vil vil bruge forskellige former for dataindsamling som grundlag for evaluering af vores projekter. Fx ændring i antal arter i naturprojekter, fotodokumentation af affald, persontælling, spørgeskemaer, fokusgruppeinterviews osv.

Der kan også sættes tællere op, udarbejdes årlige online spørgeskemaundersøgelser eller laves fokusgruppeinterviews med fx campingpladser for at høre om de besøgendes adfærd.

Destination Lillebælt kan hjælpe med at indhente data fra turbåde eller andre turistattraktioner for at måle den økonomiske vækst.

Andre naturparker i Danmark har lavet målinger for at kunne evaluere. Naturpark Maribosøerne har fx opsat fem elektroniske besøgstællere på udvalgte hotspots i naturparken.

Ederfugl, han
Foto: Ole Klottrup

Vores langsigtede mål

I vores ansøgning til Friluftsrådet om optagelse som pilotpark var den langsigtede målsætning at:

- Den marine og landskabelige natur styrkes og synliggøres i samarbejde med virksomheder, organisationer, institutioner, borgere og lodsejere.

Som Naturpark Lillebælt vil vi opfylde den tidligere målsætning med disse nye langsigtede mål på naturområdet:

Vi vil:

- N1.** Styrke mangfoldigheden af levende organismer, dvs. styrke områdets biologiske mangfoldighed.
- N2.** Forbedre forhold for en række særligt sårbare dyre- og plantearter.
- N3.** Beskytte områdets naturtyper mod uønsket slid.
- N4.** Sætte særlig fokus på at forbedre de marine naturtyper og øge den biologiske mangfoldighed i havet.

Aktuel status på naturens tilstand i Naturpark Lillebælt

Nogle af de mange arter og naturtyper, der findes i området, er grundlaget for vores udpegning af Naturpark Lillebælt.

Istidslandskaber, eroderede kystkliner, kystlaguner, lavvandede vige, bugter med strandenge, dybe strømrender og sandstrande kombineret med et rigt fugleliv og mange tusinde marsvin, giver Naturpark Lillebælt en sjældnen natur, der ikke findes andre steder i verden.

Geologien

Geologien og landskabet er grundlaget for naturen, kulturarven og friluftslivet og er helt enestående – og visse steder i verdensklasse! Med vores mange kystskrænter er der en fantastisk mulighed for at opleve den på nært hold – vi kan se, røre og endda SMAGE på den!

Der er spor efter laguner i subtropisk klima for 20 mio. år siden, og efter store hajer i et tropisk hav for 50 mio. år siden. I Naturpark Lillebælt findes nogle af de bedste steder i landet, hvor man kan opleve, hvad der skete i Danmark under istiderne.

Bæltet er i sin nuværende form dannet ved afsmeltning af isen fra den sidste istid for ca. 10.000 år siden. På grund af de skiftende kulde- og varmeperioder, blev området flere gange dækket af tykke ismasser, der blev skubbet frem fra nord og øst. Aflejringer fra tre istider er synlige, og man kan se ler og sand, der er aflejret for 25 millioner år siden i havet og langs kysten.

Særlige dyre- og plantearter

De enestående naturområder, der er formet af geologien i Lillebælt, er levested for en lang række dyre- og plantearter, som er underlagt en særlig beskyttelse. Enten fordi de er på Natura 2000-områdernes liste, omfattet af EU's fugle- og habitatdirektiver, eller fredede via en anden lovgivning.

Marsvin

Marsvinet er den eneste ynglende hval i de indre danske farvande, og den er samtidig en af verdens mindste hvaler. I Lillebælt er bestanden særlig tæt. Vi har omkring 3000, og det regnes for at være den tætteste bestand i hele verden. Når de er her, er det fordi, der er føde til dem. På stenrevet kan marsvinet fange bl.a. sortkutling og småtors, som gemmer sig mellem tang og sten. I de frie vandmasser i Lillebælt kan marsvinene bl.a. fange sild og makrel. Det smalle bælt gør det meget nemt at få et glimt af dem fra kysten og fra båd.

Marsvin lever oftest alene. Når man alligevel kan se mindre flokke i Lillebælt, skyldes det, at de har fundet den samme fiskestime. Når ædegildet er slut, svømmer de igen hver for sig. Lillebælt er et unikt sted at se marsvin fx fra Bridgewalking eller fra guidede ture. Historisk har de også haft stor betydning for området, da olien fra hvalerne blev brugt til lamper.

Marsvinet er toppen af fødekæden i Lillebælt, og de har kun konkurrence, når der en gang imellem er besøg af den noget større delfin, Øresvinet. De specielle forhold i Lillebælts geologi og vandbevægelser giver os de mange marsvin, og netop derfor er de symbolet på naturen i Naturpark Lillebælt.

Marsvin

Naturværdierne under overfladen i Lillebælt

I Lillebælt, hvor det salte vand fra Kattegat møder brakvandet fra Østersøen, er der med de store vanddybder, en hård bund og stærk strøm, skabt unikke levebetingelser for planter og dyr, som ikke findes så veludviklede andre steder i de indre danske farvande.

Foto: Søren Larsen

Buskhoved er en sjælden fisk, som især er knyttet til stenrev og ler-huler. Fordi denne naturtype findes specielt i Lillebælt er fisken ret almindelig i Lillebælt.

Foto: Søren Larsen

Her er marsvinenes livret - den sorte kutling. I Lillebælt er der 3000 marsvin og 1000 sæler der alle er ivrige fiskespisere. For at undgå at blive spist er det vigtigt at være god til at gemme sig.

Foto: Søren Larsen

Gevirsvampen. Svampene findes større her i Lillebælt end noget andet sted i Danmark. Normalt skal svampe bruge en del energi på at pumpe vandet for at få fat i de mikroskopiske alger. I den kraftige strøm i Lillebælt behøver de bare at "åbne munden" og føden kommer nemmere ind.

På stenrev kan man helt inde fra det lave vand og ud på det mere dybe vand se Sønelliken sidde på sten, tang og skaller. Brødkummesvampen, der mest af alt minder om en badesvamp, findes også helt inde fra kysten til det mere dybe vand.

I Lillebælt lever mange fiskearter som har behov for gode skjulesteder mellem sten og tangplanter, såsom sortkutling, pighvarre, havkarusse og ulk. Her ses også farverige nøgensnegle og store konksnegle.

Fugle

Lillebælt er et vigtigt knudepunkt på trækvejene for store mængder af svaner, gæs, ænder, måger og vadefugle. For at beskytte disse vandfugle imod jagt og anden forstyrrelse under deres ophold, er der lavet en række vildtreservater i Lillebælts-regionen. Her har fuglene fred til at hvile og søge føde. Andre reservater sikrer fuglene fred i yngletiden.

Lillebælt, herunder Gamburg Inddæmning og Hejlsminde Nor, er udpeget som Ramsarområde.

Ramsarområder er beskyttede vådområder med særlig betydning for vandfugle. Danmark har udpeget 27 Ramsarområder med et samlet areal på ca. 7.400 km². Udover at være Ramsarområde, har Lillebælt flere "lag" af beskyttelse, idet naturparken indgår i Natura 2000-området Lillebælt.

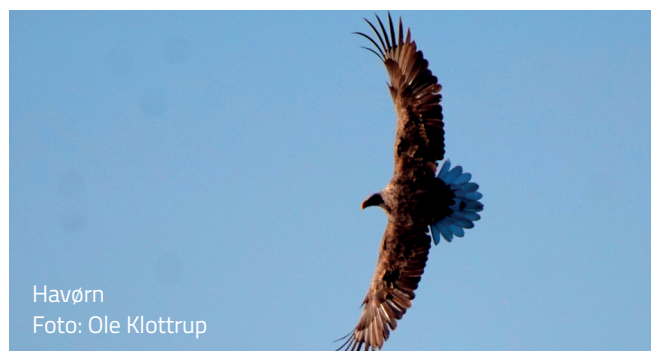
Natura 2000-område Lillebælt er yngleområde for følgende udpegningsarter: Havterne, Fjordterne, Dværgterne, Klyde, Havørn, Rørhøg, Engsnarre, Brushane, Mosehornugle og Plettet Rørvagtel.

Mange af disse arter er truet af tilgroning, rovdyr og mangel på naturlig vandstand på deres levesteder som strandenge og strandoverdrev. Derfor er afgræsning et vigtigt tiltag på mange arealer i naturparken.

Der er udpeget følgende trækfuglearter for Lillebælt: Sangsvane, toppet skallesluger, bjergand, ederfugl og hvinand. For at undgå en tilbagegang i fx ederfugl, kan vi øge deres fødegrundlag ved fx at lave stenrev til blåmuslinger.

I naturparken er der vildtreservater i Kolding Inderfjord, Gamborg Inddæmning, Hejlsminde Nor og Fredericia Vildtreservat, der er den øverste del af Lillebælt fra Snævringen til Gabet imellem Fredericia og Middelfart.

Højt oppe på Skærbækværket har vandrefalken ynglet i en årrække. Vandrefalk kan styrtdykke med 300 km i timen.

Havørn
Foto: Ole Klottrup

Inden for naturparkens afgræsning yngler flere havørnepar. Bl.a. ved Rands Fjord og Stenderup Skovene

Orkidéer

I Naturpark Lillebælt er der store områder af fredede orkidéer, der er tilknyttet naturparkens værdifulde naturlokaliteter. Ofte kan afgræsning og naturlige vandstandsforhold være med til at sikre disse arter.

Orkideerne tyndakset gøgeurt og rederød er kendt fra fx både Stenderup Nørreskov og Stenderup Midtskov. Tyndakset gøgeurt vokser også på kystskrænterne ved Østerstrand og Stenderup Skovene og rederød kendes også i Houens skov og Staurby Skov.

I Binderup Skovene, der strækker sig fra Skamlingsbanken som et grønt bælte syd mod Hejls by, findes orkideerne skov gøgelilje, tyndakset-gøgeurt og ægbladet fliglæbe.

I Treldekskov vokser 9 forskellige orkidéer bl.a. skov-gøgeurt, ægbladet fliglæbe og stor gøgeurt, der kun er kendt fra få lokaliteter i Danmark. Stor gøgeurt vokser også ved Hyby Lund/Hyby Fælled.

Maj gøgeurt er kendt ved Rands Fjord, Studsdal Vig, Flægen, Gardersøen og Hejls Nor. Og kødfarvet gøgeurt findes fx ved Hejls Nor, Flægen og ved Gardersøen.

Anden sjælden flora

I de værdifulde naturområder inden for naturparken er der flere sjældne arter, som kun er kendt fra få lokaliteter. Det gælder fx smalbladet kællingetand og udspilet star fra strandenge ved Stenderup Hage, samel, der er kendt på strandengene i Gudsø Vig og Hejls Nor og Seljum, eng-troldurten er kendt fra fx rigkær ved Hejls Nor og Gardersø og lav tidsel udelukkende kendt på overdrev ved Skamlingsbanken og Røjle Klint. Den største trussel over for disse sjældne arter er tilgroning af kysterne eks. med rynket rose.

Den uhyre sjældne plante ugrenet edderkopurt hedder sådan, fordi man tidligere troede, at den kunne kurere og lindre bid fra giftige edderkopper. Ugrenet edderkopurt er meget sårbar over for gødskning, tilgroning, opgravning og opdyrkning. Planten vokser på lysåben og sandet bund og findes i dag udover i Naturpark Lillebælt formentlig kun 2 steder i Midtjylland.

Eng-troldurt

Eng-troldurt snylter på de store stararter og svækker disse, så vegetationen holdes åben til gavn for mere lyskrævende og sjældnere arter som orkideerne.

Padder og krybdyr

I Naturpark Lillebælt er der flere arter af padder, som også er beskyttet af Habitatdirektivets bilag IV. Alle padderne er afhængige af adgang til vandhuller eller lignende vådområder for at kunne yngle. Nogle padder bruger også vandhuller og søer som levested uden for yngletiden, og for nogle arter kan vandhuller også nogle gange fungere som overvintringssteder. Stor vand-salamander og markfirben lever også i området ved Røjle Klint og Hyby Fælle.

Løvfrøer
Foto: Karsten Enggaard

I vandhullerne ved Skamlingsbankeområdet, på Hyby Fælle og Trelde Næs findes den lille træklattrende løvfrø.

Insekter

I Stenderup Skovene og Trelde Næs finder man bl.a. skovsommerfuglen kejserkåbe, som er knyttet til skovens lysninger, hvor dens larver lever på viol.

Den blomsterrige vegetation ved Skamlingsbanken er levested for et mylder af varmeelskende insekter. Her findes blandt andet den sjældne blåhatjordbi, hvis larver udelukkende lever af pollen fra planten blåhat, og den endnu mere sjældne blåhat-hvepsebi, som snylter på blåhatjordbien. Blåhatjordbien er også registreret på overdrev ved Skærbæk og Snoghøjsgårdsparken. Af andre sjældne insekter kan nævnes sekspletet køllesværmer, som bl.a. findes ved Røjle Klint og Skamlingsbanken.

Ved Hyby Fælle lever den relativt sjældne torbist, lille humlebille. Den voksne bille er kraftigt behåret og har en karakteristisk sortgul farvetegning.

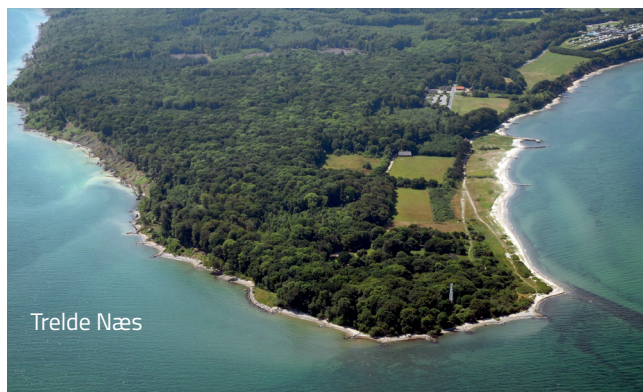
Kejserkåbe
Foto: Allan Bech

Naturværdierne i de kystnære skovområder

En stor andel af Naturpark Lillebælts naturværdier og sjældne arter knytter sig til de gamle, kystnære skove i området. Skovene udgør en betragtelig andel af naturområderne i naturparken og omfatter skove som: Stenderup Skovene, Skovene langs Kolding Fjord, Houens Skov, Hindsgavl Skov, Staurby Skov, Østerskov, Trelde Skov og Kasmose Skov foruden en række andre mindre skovområder, som ligger i mosaik med de mere lysåbne naturtyper.

Områderne med gammel skov rummer mange sjældne arter, som udelukkende findes her, da de er knyttet til specielle nicher: F.eks. skovsumpe med orkideer, lysåbne skovenge med sjældne sommerfugle, store gamle træer med laver og mosser og døde træer med svampe og insekter, som nedbryder ved.

Trelde Skovene, der er gamle løvskove, hvor gamle ege dominerer, rummer en unik flora og fauna. En stor del af den mest sjældne flora er knyttet til det plastiske ler og kystskrænterne på sydsiden af Trelde Næs ud mod Lillebælt. Skoven er usædvanligt rig på svampe, og den er en af de bedste svampelokalteter i Jylland. På grund af de mange gamle træer på Næsset huser skoven mange forskellige og sjældne biller og mange skovfugle. Den biologiske mangfoldighed er meget høj på dette hotspot.

Trelde Næs

Spændende strandenge

– Seljum, Stenderup Hage, Gardersø og Flægen

Ved Stenderup Hage findes veludviklede stenstrande med én- og flerårig vegetation, strandenge, strandlaguner og krummoddannelser.

Seljum er en blanding af strandeng og fersk eng med en rig flora med flere sjældnere arter, som sump-græshoppe og planterne eng-klaseskærm, samel og fladtrykt kogleaks. Da engen for en stor del er omgivet af skov, søger mange af skovens dyr her ud for at græsse/fouragere.

Gardersø er et strandengsområde med et fint system af gamle loer og krumodder.

Flægen ved Tybrind Vig består af store, delvist afgræssede strandenge med småsøer og er af stor botanisk værdi, her er bl.a. flere arter orkidéer.

De lavvandede vige og nor

– Gudsø Vig, Eltang Vig, Gamborg Nor og Hejls Nor

Gudsø Vig er en lavvandet fjordvig med salte strandenge ud til fjorden og et rigt fugle- og planteliv. Store områder langs vigen ligger hen som tagrørssump med afgræssede områder ind imellem.

Gamborg Nor er omkranset af store rørskove, hvor bl.a. toppet lappedykker, vandrikse, vibe, dobbeltbekkasin, rørhøg og mange småfugle yngler. I vinterhalvåret ses her store flokke af blichøns og ænder.

Hejls Nor er et unikt naturområde med en mosaik af strandenge, rigkær, enge og overdrev, der danner grundlag for et rigt fugle- og planteliv. Fra april til september svæver rørhøgen over engen og rørskoven, og Danmarks største rovfugl, havørnen, bruger også jævnligt området.

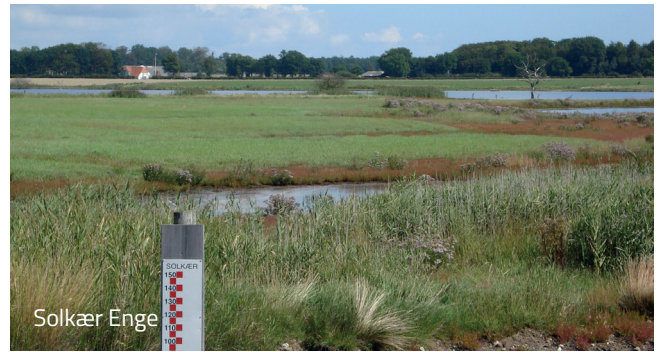
Vådområderne Rands Fjord, Føns Vang og Solkær enge

Rands Fjord var tidligere en fjordarm til Vejle fjord. I midten af 1800-tallet blev den inddæmmet og omdannet til en ferskvands-sø. I dag er søen på 140 ha, og den er den største sø i området.

Søen og omgivelserne er fredet med det formål at bevare det flotte landskab og give offentligheden øget adgang til området. Området har et særdeles rigt fugleliv. Der yngler specielle fuglearter som Rørhøg, Isfugl og Pungmejse. Der ses ofte fiskeørn og havørn har siden 2014 ynglet her.

Føns Vang Sø blev udlagt som vådområde i 2006, da man stoppede med at pumpe vand væk fra området. Føns Vang sø er, efter den har nået et fast vandstands niveau, Føns næststørste sø.

Solkær Enge er et stykke østjysk vadehav, hvor vandstanden i Lillebælt bestemmer vandstanden i engene. Området på 180 ha består af en 75 ha stor saltvandspræget strandsø omkranset af våde enge. Solkær Enge er resultatet af et naturgenopretningsprojekt, hvor et tidligere afvandet område igen blev oversvømmet, og vi kan i dag opleve fantastisk fugleliv her. Ved søen og i engene yngler mange fugle, og det benyttes også af områdets havørne til jagt og hvil.

De kystnære overdrev - Skamlingsbanken, Grønninghoved, Røjle Klint og Hyby Fælled

Områderne Skamlingsbanken og Grønninghoved rummer store værdifulde, tørre overdrev i mosaik med eng og skov. Den blomsterrige vegetation er levested for et mylder af varmeelskende insekter. Områderne er desuden værdifulde lokaliteter for overdrevssvampe.

Det fredede og internationale naturbeskyttelsesområde Røjle Klint har en særegen geologi, hvor jordbunden består af plastisk ler. De naturlige kystpartier har en fri dynamik uden kystbeskyttelse. Her findes bl.a. kalkholdige og sure overdrev og kilder med gode betingelser for sjælden flora. Det rige planteliv skaber levesteder for mange forskellige smådyr.

Hyby Fælled, der længe har været øvelsesteræn, er i dag et naturmæssigt interessant område med stor biodiversitet. Området består både af åbne sletter med damme, hegn og fritstående træer og af krat og skov, foruden kystskrænter mod Lillebælt. På et kalkholdigt overdrev vokser desuden en god bestand af engskær, der nu kun kendes fra to steder i Jylland!

Brandsø

Brandsø midt i Lillebælt er en moræneø, hvor stejle kystskrænter veksler med høje strandvolde. Naturen er meget afvekslende og består af gamle løvskove, levende hegn, strandenge og moser. Brandsø mose, en tidligere aktiv højmos, forsøges genskabt, så mosen igen bliver voksested for en række specielle fattigkærsplanter.

Fredninger

Fredninger har i næsten 100 år været et vigtigt redskab til at beskytte naturen, dyre- og plantelivet, landskabet, kulturhistorien og til at sikre offentlighedens adgang. Fredningerne kan være meget forskellige og kan tage flere hensyn på en gang. Fredningerne beskriver, hvad der er tilladt i de fredede områder, og lægger restriktioner på arealanvendelsen.

Rundt om i Naturpark Lillebælt ligger flere større og mindre fredninger af naturværdier, kulturspor og landskab og fredninger, der sikrer adgang til de fredede områder.

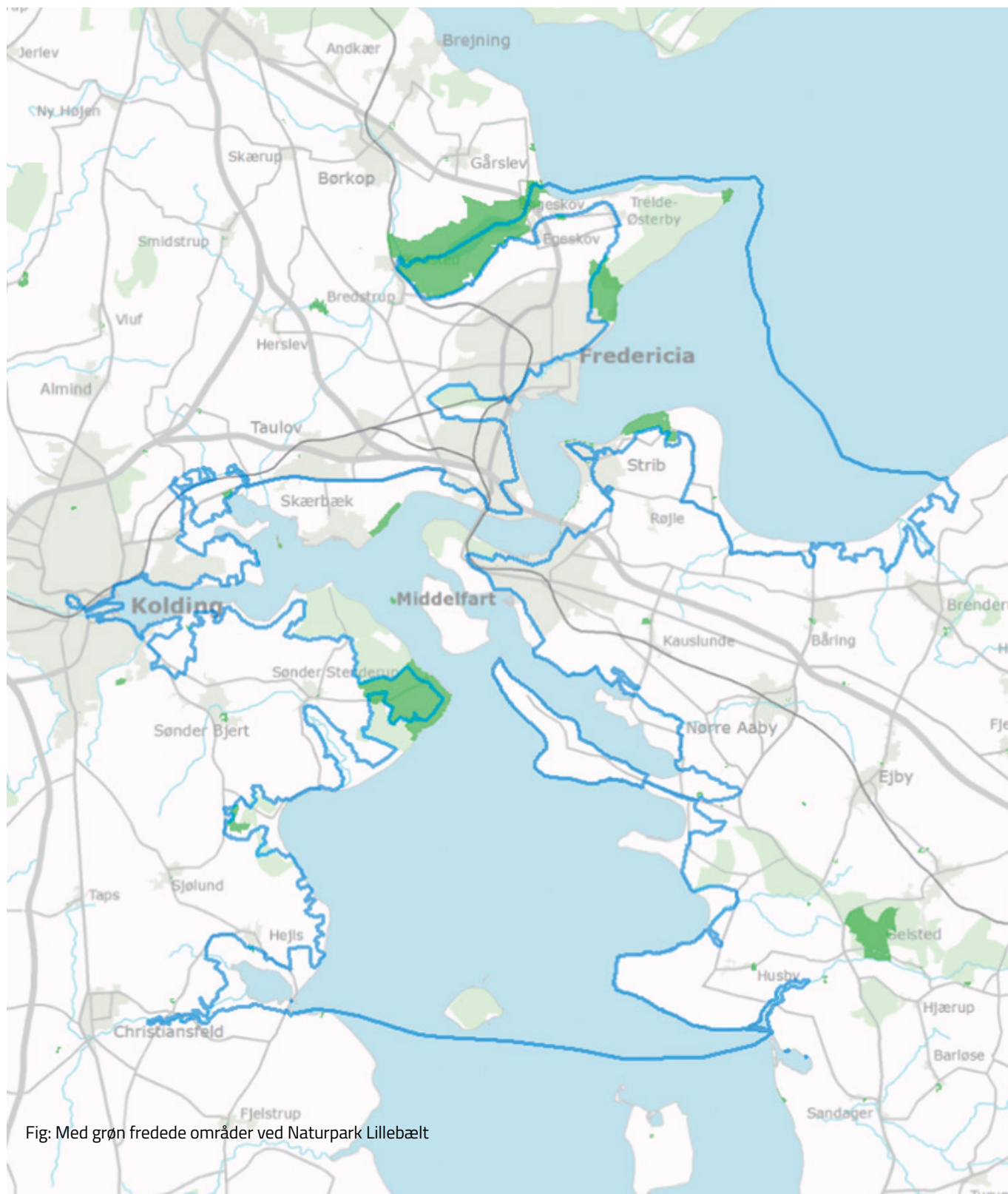

Fig: Med grøn fredede områder ved Naturpark Lillebælt

Kortsigtede mål og konkrete indsatser inden for natur

Her vil vi beskrive de konkrete projekter/kortsigtede mål på naturområdet. Projekterne er udvalgt, hvis de giver effekt på vores langsigtede mål for natur (N1-N5), men også på flere langsigtede mål på kulturarv, friluftsliv, formidling osv. Mange naturprojekter giver fx også gode muligheder for formidling, som lokale foreninger kan være interesserede i at hjælpe med.

PROJEKT: LIFE kystfugle

Beskrivelse: Vi vil sammen med andre kommuner søge Kystdirektoratet og Fugleværnsfonden om EU LIFE-midler til at forbedre levestederne for en række kystfugle, som er udpeget i Natura 2000-området Lillebælt. Fx vil nye stenrev være grobund for muslinger, som er fødegrundlag for ederfugle. Forbedring af tilstanden på strandene vil forbedre forholdene for en række kystfugle som klyde og terner. Projektet vil ud over natur også lave nye formidlingstiltag som fugleskjul og information via skilte, foldere og web. De mange delprojekter vil sikre mangfoldigheden i fuglearter (mål: N1 og N2), men også tiltag som stenrev vil øge havets biologiske mangfoldighed (N.4)

Mål: Et stenrev i Kolding Kommune, et stenrev i Middelfart Kommune, 15 ha ny kystnær natur med kompensation og frivillige aftaler med lodsejere om afgræsning. Yngleøer i Føns Vang sø og evt. flere steder.

År: Ansøgning sendes 2017. Projektet sættes i gang i 2018, hvis der bliver givet tilsagn. Gennemført i 2022.

Økonomi: 20 mio. kr. til tiltag i Naturpark Lillebælt. 51,7 mio. i alt til hele projektet. 60 % finansiering fra EU. 15. Juni Fonden, A.P Møller-fonden mfl. har allerede givet tilsagn på medfinansiering. Flere fonde søges. Resten er kommunal finansiering.

Projektansvar: Middelfart Kommune

PROJEKT: Vådområdeprojekt Hejls Bæk

Beskrivelse: Et vådområdeprojekt ved Hejls Bæk, som skal reducere kvælstofudvaskning til Lillebælt (N4) og øge den biologiske mangfoldighed på land (N1).

Mål: 30 ha stort nyt vådområde

År: 2021

Økonomi: Ca. 4 mio. kr. Vandhandleplan-midler

Projektansvar: Kolding Kommune

PROJEKT: Løvfrøprojekt

Beskrivelse: Overvågning af nyoprettede levesteder for løvfrøer hvert 2. år. Vi vil sikre, at bestanden udvikler sig, som ønsket (N2). Pleje af vandhuller på Trelde Næs, Hyby Fæled, Bøgeskov Strand, hvis et behov konstateret i overvågning (N1).

Mål: En rapport hver 2. år og evt. plejetiltag hvis behov

År: 2018-2022

Økonomi: 15.000 kr.

Projektansvar: Fredericia Kommune

PROJEKT: Erritsø bæk

Beskrivelse: Vandløbsrestaurering. Forbedring af vandløbet og ynglemuligheder for fisk (N1 og N2). Restaureringen er en del af et klimatilpasningsprojekt.

Mål: 1200 m forbedret

År: 2018

Økonomi: 1 mio. kr. Finansieres af Spildevand & Energi A/S

Projektansvar: Fredericia Kommune

PROJEKT: Indsatser afledt af planen for kommunalt ejede skovområder

Beskrivelse: Flere døde træer og ved bliver efterladt i skovene, som beskrevet i ny forvaltningsplan for kommunalt ejede skove (N1). Forbedrede friluftsfaciliteter i form af bord/bænkesæt og informationsskiltning er også en del af projektet.

Mål: Øget biodiversitet og forbedret friluftsliv i 2022

År: 2017-2022

Økonomi: Under afklaring

Projektansvar: Fredericia Kommune

PROJEKT: Naturpark Lillebælts Venner

Beskrivelse: Vi vil arbejde for at skabe en frivillig forening eller et netværk, fx kaldet Naturpark Lillebælts Venner, der består af personer og foreninger, som ønsker at bidrage til Naturpark Lillebælt og skabe flere gode oplevelser og frivillig naturbeskyttelse og pleje fx via lelaug, kogræsserlaug, stenrev, havhaver eller lign. (N1, N2 og N4). Projektet kan også have til formål at styrke friluftslivet og det sociale fællesskab i naturparken på tværs af kommunegrænser m.m.

Mål: At vi i 2022 har dannet en frivillig forening, som udfører to naturpleje tiltag årligt.

År: 2022

Økonomi: 20.000 kr. pr. år over flere år, søges kommunalt og via fonde fx Friluftsrådet

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Evaluering på udvalgte natur-projekter

Beskrivelse: Naturpark Lillebælt vil følge udviklingen på udvalgte steder i naturparken for at kunne evaluere og vurdere effekterne af udvalgte projekter, særligt på effekterne på de langsigtede mål: N1, N2, N3 og N4. Naturparksekretariatet vil en gang om året indsamle viden fra naturen og fra det lokale bagland om godt og skidt ved de projekter, der gennemføres. Denne viden fremlægges for Naturparkrådet, styregruppe og sekretariatet og tilretninger til projekterne, drøftes og implementeres.

Mål: Mindst en årlig evalueringsrapport for Naturpark Lillebælt i 2021

År: 2021

Økonomi: 40.000 kr. over flere år, søges kommunalt og evt. via fonde

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

Projekttema: Naturplejeprojekter i Naturpark Lillebælt – afgræsning af lysåbne arealer

En række projekter i naturparken vil forsøge at forhindre tilgroning af enge og overdrev. Disse afgræsningsprojekter har stor betydning for en række arter og dermed vores mål N1 og N2.

PROJEKT: Hejls Nor afgræsning

Beskrivelse: Strandengene er tilgroet med tagrør. Et mindre område er heget, men der er ikke dyr på arealet. Der er potentiale for afgræsning af et større område. Vi vil undersøge muligheder for at udvide projektområdet til afgræsning. Sammenhængende græsning over kommunegrænsen.

Mål: 10 ha indheget og afgræsset i 2018

År: Forundersøgelser 2016, Projektering efterår 2017, realisering senest forår 2018

Økonomi: Undersøges i forundersøgelsen

Projektansvar: Kolding Kommune

PROJEKT: Naturpleje Skamling

Beskrivelse: Målrettet naturpleje af værdifulde naturtyper, så naturværdien fastholdes og styrkes. Udvide området til naturpleje ved opkøb af overdrev

Mål: 18 ha overdrev afgræsset

År: 2018

Økonomi: Hegning 80.000, 100.000 kr. til rydning

Projektansvar: Kolding Kommune

PROJEKT: Hyby Fælled - afgræsning og rydning

Beskrivelse: Området indeholder vigtige levesteder for løvfrøer og andre sjældne arter. Derfor er det vigtigt at holde væksten omkring vandhuller nede og holde området lysåbent. Vi samarbejder med Forsvaret om plejeprojekterne og formidling af indsatsen.

Mål: 15 ha indheget og afgræsset

År: 2018

Økonomi: Under afklaring

Projektansvar: Fredericia Kommune i samarbejde med Forsvaret.

PROJEKT: Naturpleje ved Skærbæk Strandpark

Beskrivelse: Der laves naturpleje ved afgræsning med kreaturer på et overdrev op ad Blå Flag-stranden. Et naboareal ryddes for vækst af japansk pileurt og afgræsses med får. Det er hensigten, at naturplejen skal fungere som lokalt læringsmiljø for Fjordbakkedistriktets institutioner og skoler i henhold til Fredericia Kommunes Strategi for en Grøn Generation, 2016.

Mål: 4 ha indhegnet og afgræsset

År: 2017

Økonomi: Under afklaring

Projektansvar: Fredericia Kommune

Målsætninger fra pilotfasen – Herunder er de kortsigtede mål, som der arbejdes videre med fra pilotparkperioden. De mål forventer vi at opfylde ved realisering af ovenstående projekter.

- N5.** Indgåelse af grønne partnerskaber med frivillige, organisationer, virksomheder, brugere og lodsejere mhp naturforbedringer.
- N6.** Igangsættelse af frivillighedsinitiativer, f.eks. oprydning langs strande, udlæg af gydegrus osv. f.eks. sammen med dagrenovation, forbrændingsanlæg, foreninger, frivillige, skoler osv.

P.C. KOCK F. FISCHER E. PONTOPPIDAN DALVERBECK
HARVARD ALB. FLENDORF
C. PEDER
L. SKAU H. KRIGER H. NISSEN H. L. STADL
LONDONDERRY BERGSETT HANSEBY TRONING
STRENGT AT PREUSSENS
D. MARIS BEY
HARVARD REIST IGJEN I MAI 1868

KULTURARV

Fredericia Vold

Vores langsigtede mål

I vores ansøgning til Friluftsrådet om optagelse som pilotpark var den langsigtede målsætning:

- Bevaring og formidling af den kystnære kulturhistorie og den fysiske kulturarv i Naturpark Lillebælt

Fra 2018-2022 vil målsætningen blive opfyldt ved at arbejde med følgende langsigtede mål:

Vi vil:

K1. Udbrede kendskabet til og formidlingen af Lillebælts enestående kystnære og maritime kulturarv

K2. Forbedre adgangen til og synligheden af Lillebælts enestående kystnære og maritime kulturarv

K3. Fokuserer på tre kulturhistoriske områder/hovedfortællinger:

1). Fortællingen om den maritime kystkultur – om udnyttelsen af Lillebælts ressourcer i form af fiskeri og fangst fra forhistorien til i dag – herunder marsvinefangsterne og åleeventyr.

2). Fortællingen om Lillebælt i krig – om Lillebælt-området borge fra middelalderen, 1600-tallets krige mod Sverige, 1800-tallets slesvigske krige, 2. Verdenskrig og Lillebælts strategiske rolle mellem Jylland og Fyn.

3). Fortællingen om tro, ritualer og magt i oldtiden i Lillebælt – om fortidsminder langs Lillebælts kyst – fra monumentale begravelser af fortidens magtelite over kystnære bopladser.

Kulturarven i Naturpark Lillebælt

Vand har til alle tider forbundet mennesker, hvorimod land, traditionelt set, har adskilt mennesker. I dette afsnit beskriver vi kulturarven i vores maritime naturpark. Danmark er, og har altid været, en søfartsnation qua sine transportveje over vand. Lillebæltområdet historie viser, at Lillebælt ikke har adskilt Fyn og Jylland, men derimod bundet dem sammen, som vi kan fortælle herunder.

Lillebælts kystområde er et kulturlandskab, hvor forhistoriens og nutidens bønder, stormænd, embedsmænd, politikere, konger og krige har påvirket naturen og sat sig fysiske spor i landskabet. De fysiske spor vil blive beskrevet i generelle træk senere.

Hagenør med Høneborg
Foto: Ole Klottrup

Skamlingsbanken

Hindsgavl borgbanke

Langdysse, Stenderup Midtskov

Oldtid

Lillebælt, og det tilhørende kystlandskab, er arkæologisk set et vigtigt område og indeholder på begge sider af bæltet mange fortidsminder og tegn på menneskelig aktivitet. En væsentlig grund til, at folk bosatte sig her i oldtiden, var muligheden for at udnytte havets ressourcer. En del af de ældste stenalderboplader findes i dag under vandet på grund af den store havstigning for ca. 6000 år siden. Vi har kendskab til flere store boplader med enestående stenaldersfund på begge sider af bæltet.

Efter havstigningen var området stadig ressourcerigt, hvilket tydeligt ses på de talrige fortidsminder og fund, som spænder over alt fra flintredskaber fra stenalderen over gravhøje fra bronzalderen, skaldynger fra stenalder og jernalder, boplader fra hele forhistorien og til fiskelejer fra middelalderen – og det er kun et ganske lille udsnit af de mange fund. Arkæologiske fund fra flere perioder på Vestfyn viser karakteristiske træk, der peger mere mod en tilknytning til Jylland end Østfyn. Det gælder bl.a. byggeskikken i den yngre bondestenalder og ældre jernalder.

Bevaringsgraden af fortidslevnene er af svingende karakter, og det er vigtigt at få et samlet kendskab over fortidsminders tilstand, så det bliver muligt at beskytte og ikke mindst synliggøre fortidsminderne, og så vi kan fortælle om dem på stedet. Der vil uden tvivl være mange endnu ukendte fortidsminder i området, og her vil en gennemgang af landskabet med henblik på at få registreret nye fortidsminder være et ønske, da registreringen af et fortidsminde er altafgørende for at kunne beskytte og formidle det.

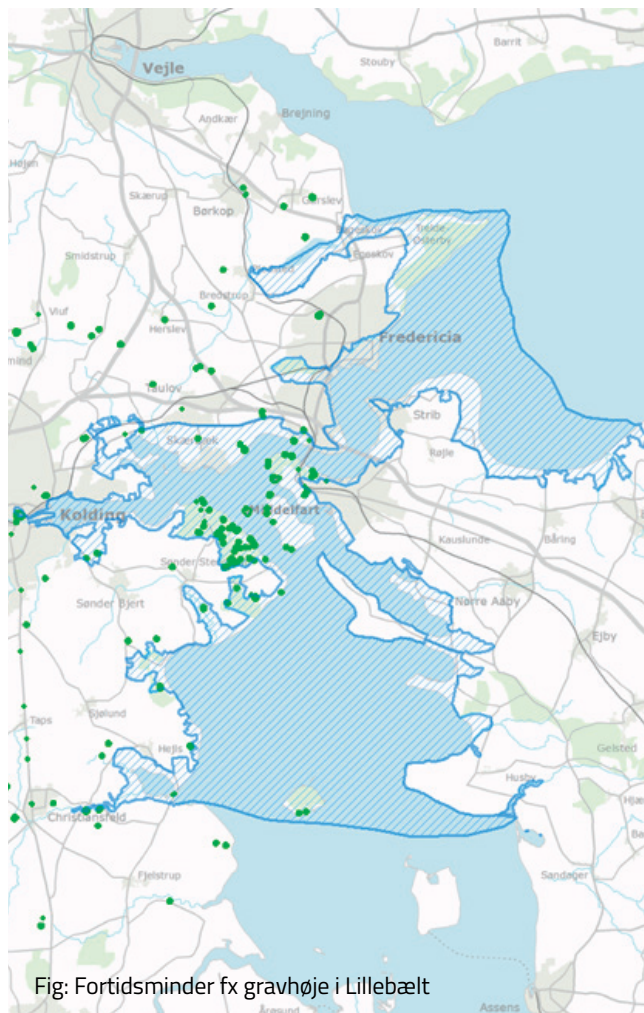

Fig: Fortidsminder fx gravhøje i Lillebælt

Nyere tid

Lillebælt har været en vigtig færdselsåre gennem hele Danmarks historie. Det faktum, at Lillebælt er en snæver tragt med adgang til og fra Østersøen, har helt tilbage til forhistorien givet anledning til magtdemonstrationer og kontrol over området. Fysiske spor efter krig og magt ses bl.a. i de middelalderlige borganlæg, renæssancefæstningsbyen Fredericia, befæstede stillinger/kystbatterier fra svenskerkrigene i 1600-tallet, englandskrigene i 1800-tallet, 1. og 2. Slesvigske Krig i 1800-tallet og endelig fra 2. Verdenskrig.

Lillebælt kan betegnes som en kulturhistorisk landevej gennem historien med sin funktion som bl.a. transport- og handelsvej og knudepunkt for jernbanefærgeruten mellem Fredericia og Strib og dermed en sammenbinding af landet i både fredstid og under krig.

Det er essentielt at få de mange historier om Lillebælt fra forhistorien til i dag samlet, så Lillebælt og de kystnære områders særprægede og egnesspecifikke kulturhistorie bliver synlig, kendt og formidlet i en bedre sammenhæng. Det er vigtigt at vise, at kulturhistorien både har præget, men også er præget af områdets naturmæssige og topografiske forhold.

Hovedfortællingerne: Den maritime kystkultur i Lillebælt, Krig i Lillebælt og Tro, ritualer og magt i oldtiden i Lillebælt.

Hovedfortællingerne rummer hver især rigtig mange historier. Lillebælts maritime kystkultur er ud over Gl. Havn i Middelfart og de større industrihavne, også en perlerække af små gamle, idylliske fiskermiljøer, fiskerlejer og fiskerhuse på begge sider af bæltet. Det er også fortællingen om perioder i historien med store fangster af sild, ål og marsvinejagt, som har været særlig stor i Middelfart-området.

Gl. Havn, bådeværft

Marsvin på land ved Teglgård

Krig i Lillebælt er ud over Treårskrigen også fortællingen om svenskerkrige og svenskernes hærgen i Lillebæltsområdet i 1600-tallets midte. Det er også fortællingen om den 2. Slesvigske Krig i 1864, og om sporene efter tyskernes invasion under 2. Verdenskrig. Endelig er krig, magt og kontrol over Lillebælt manifesteret i de middelalderlige borgbanke, som ved eksempelvis Høneborg i Fredericia Kommune og Hindsgavl Borgbanke i Middelfart Kommune.

Oldtidens tro og magtmanifestationer er stadig meget synlig i landskabet. Mange gravhøje står endnu langs kystens højderygge og viser sig frem over store afstande. Mange usynlige spor, såsom arkæologiske udgravninger af kystbopladser fra forhistorien, vidner om, at stedet var særdeles attraktivt i forhold til bæltets ressourcer. Lillebælts strategiske betydning i jernalderen er senest påvist ved en arkæologisk udgravning i Erritsø i Fredericia Kommune, som højt hævet over Lillebælt, og med stort udsyn over bæltet, viser en stærkt befæstet bosættelse, der sandsynligvis skal tolkes som en kontrolpost over Lillebælt og samtidig indikerer tilstedeværelsen af en stærk kongemagt. Ved Gudsø Vig er der pælespæringer fra Vikingetiden, og her har de trukket skibe til Vejle Fjord og til Apotekerengen. Større skovområder, eksempelvis Midtskov ved Stenderup i Kolding Kommune, rummer mange oldtidsbegravelser fra forskellige perioder, jernalderbebyggelser og middelalderlige agersystemer, voldsteder m.v.

Der findes imidlertid andre lige så vigtige emner, som kan komme i et formidlingsmæssigt fokus på et senere tidspunkt. Det drejer sig bl.a. om Lillebæltsområdets historie og udvikling inden for emnerne ferie, turisme og sundhed. Endvidere Lillebælts historiske rolle som knudepunkt for færgefart og skibsfart (handelsmæssigt og militært m.v.) og råstofudvindingens historie

over berigelse af kiselgur i Rands Fjord, udvinding af skriversand og oprettelsen af teglværker til muslingekogier, fiskefabrikker og trunkogier.

Nye samarbejder i Naturpark Lillebælt

I Naturpark Lillebælt vil vi sætte nyt fokus på samarbejdet mellem seks kulturhistoriske institutioner.

Selve arbejdet med at indarbejde kulturarven i Naturpark Lillebælt er en større proces, som involverer flere kulturhistoriske institutioner. Museerne i Fredericia, Museet på Koldinghus og Middelfart Museum har derfor ansvaret for nyere tids historie i henholdsvis Fredericia, Kolding og Middelfart Kommuner. Vejle-Museerne, Museum Sønderjylland og Odense Bys Museer har det arkæologiske ansvar i de respektive kommuner. Museum Sønderjylland er af Slots- og Kulturstyrelsen udpeget som tilsynsførende museum på fredede fortidsminder i Fredericia og Kolding kommuner, og tilsvarende har Odense Bys Museer ansvaret i Middelfart Kommune.

Der er tale om en større udviklingsproces og koordineringsopgave med at få tre kommuners seks kulturhistoriske institutioner til at arbejde sammen. De kulturhistoriske institutioner vil bl.a. arbejde med "grænseløse" formidlingsprojekter, som går på tværs af kommuneskel, hvilket både udvikler og udfordrer samarbejdet.

Samarbejde med lokale foreninger, laug m.v.

Der er også tale om en større udviklingsproces i forhold til koordinering og inddragelse af naturparkens relevante foreninger, laug m.v. og at få formidlings tiltag forankret her. Der eksisterer allerede gode kontakter til foreninger m.v., men langt flere skal bringes i spil. Eksempler på væsentlige kontakter er dykkerklubber med henblik på fortællinger om de undersøiske bopladser fra oldtiden og vrage af alle typer. Kajakklubber kan udbrede kendskabet til den kystnære kulturhistorie fra vandsiden, som giver en anderledes formidlingsoplevelse og fortælling. De militærhistoriske foreninger er velegnede samarbejdspartnere til at formidle viden om specifikke hændelser fra forskellige militære slag m.v. i nærområderne.

Formidlingsprojekter i 2017

Der bliver udviklet og afprøvet fire "historiske ruter" med udgangspunkt i henholdsvis forår, sommer og efterår 2017. To af ruterne realiseres i henholdsvis Middelfart og Fredericia Kommuner som en "går rute" og en "cykelrute". To andre projekter bliver "køreruter", som går på tværs af de tre kommuner.

De historiske ruter bliver indarbejdet i Historisk Atlas, som er et website og en webapp med interaktive kort over Danmark. Den indeholder tusindvis af fortællinger om alt fra fortidsminder og fredede bygninger til slagmarker og slotte med mulighed for at tilføje tekst og fotos til det enkelte emne og lave ruter mellem punkterne.

Historisk Atlas udmærker sig også ved at være borgerinddragende. Ud over et kulturinstitutionslag, som er forbeholdt fagfolk, er der også et borgerlag, som gør det muligt for kommunens borgere at uploade historiske tekster og fotos om lokalhistorie, som de måtte ønske at formidle til andre.

Kortsigtede mål og konkrete indsatser inden for kultur

Vi beskriver nu de konkrete projekter, vi forventer at sætte i gang inden for den kommende planperiode. De konkrete projekter er valgt ud fra vores langsigtede mål og den kulturarv, som er beskrevet ovenfor.

PROJEKT: Synliggøre Lillebælts historiske spor

Beskrivelse: Vi vil styrke samarbejdet mellem naturparkens seks kulturhistoriske institutioner. Vi vil fortsat udvikle samarbejdet omkring borgerinddragelse (naturparkens brugere) og lokale foreninger, laug m.v., så formidlingsindsatserne bliver forankret hos de frivillige kræfter. Væsentlige aktører er bl.a. dykkerklubber, kajakklubber og militærhistoriske foreninger. Der vil fortsat blive udviklet på hovedfortællingerne – Den maritime kystkultur i Lillebælt, Krig i Lillebælt, og Tro, ritualer og magt i oldtiden i Lillebælt (K3).

Konkrete formidlingsmuligheder på land er de historiske ruter via Historisk Atlas, som køre-, cykel- og gåruter. Også skiltning evt. med QR-koder, hvor det giver bedst mening. Fra vandsiden er der oplagte formidlingsmuligheder fra havkajakker, robåde, turbåde m.v. Under vandet er dykker- og snorkelruter et oplagt valg (K1 og K2).

Mål: En ny plan med finansiering er klar i 2018 for de konkrete formidlingsmuligheder. Koordineres med Destination Lillebælt og turistforeningerne.

År: Gennemført 2018.

Økonomi: Under afklaring

Projektansvar: Museerne i Fredericia, Fredericia Kommune

PROJEKT: Fredericia Vold

Beskrivelse: Arkitektkonkurrence om en ny helhedsplan for Fredericia Vold som fæstningsværk og bypark. Heri indgår også friluftsliv og formidling af kultur og natur (K1 og K2).

Mål: Fremme historien om Fredericia Vold som et renæssancefæstningsanlæg og scene for en stor militærhistorie og skabe en moderne bypark, der er en integreret del af fæstningsbyen (K2 og K3).

År: Gennemført 2020.

Budget: 35 mio. med støtte fra fonde

Projektansvar: Fredericia Kommune

PROJEKT: Styrke Skamlingsbankens profil som et nationalt samlingssted med besøgscenter

Beskrivelse: Den nuværende udstillingsbygning erstattes af et nyt besøgscenter. Bygningens udformning er baseret på en arkitektkonkurrence, og bygningen skal passe ind i landskabet og tage hensyn til oplevelsen af udsigterne. Besøgscenteret vil rumme udstillings- og undervisningslokaler, foyer, toiletter m.m. Dette vil også være til stor gavn for friluftslivet og formidlingen i området (K1, K2 og K3).

Mål: 600m² nyt besøgscenter

År: Gennemført 2018.

Økonomi: 18,25 Mio. kr. hovedsageligt støttet af fonde.

Projektansvar: Kolding Kommune

PROJEKT: Styrke Skamlingsbankens profil som et nationalt samlingssted med folkemødeplads.

Beskrivelse: Der oprettes en opera- og folkemødeplads til større og mindre arrangementer, som skal være med til at styrke adgangen og synligheden til vores kystnære historie (K2).

Mål: Plads til 15.000 mennesker

År: Gennemført 2018.

Økonomi: ca. 2 mio. kr.

Projektansvar: Kolding Kommune

PROJEKT: Fortidsminder i Middelfart Kommune

Beskrivelse: Der er lavet plejeplaner for alle fortidsminder i Middelfart Kommune, både private og kommunale. Plejen er sat i gang og under udvikling med private lodsejere, skoler og DN (K1).

Mål: Formidling af alle kommunale fortidsminder og bedre formidling generelt.

År: Gennemført 2018.

Økonomi: 10.000

Projektansvar: Middelfart Kommune

PROJEKT: Information ved Høneborg

Beskrivelse: Formidling af den middelalderlige kulturhistoriske lokalitet "Hagenør Borgbanke". Stedet rummer også et geologisk hotspot.

Mål: Nye tavler med opdateret information om kulturhistorien, geologi og vandrestier i området (K1).

År: Gennemført 2018.

Budget: 10.000 kr.

Projektansvar: Fredericia Kommune

Målsætninger fra pilotfasen – På kulturdelen arbejder vi videre med samtlige mål fra pilotfasen. Målene forventer vi er opfyldt ved realisering af ovenstående projekter.

- K4.** Der igangsættes en identificeringsproces og synliggørelsesproces af de primære kulturhistoriske undervandsfund som et led i at sikre, at Lillebælts marine kulturhistorie er velafdækket og synlig.
- K5.** Der arbejdes for at sammenkæde kulturhistoriske spor gennem rutesystemer med tilhørende formidling.
- K6.** Der igangsættes initiativer til frivillig pleje af kulturhistoriske arv og omkringliggende rekreative arealer.
- K7.** Kulturinstitutioner, museer, kulturforvaltninger og kulturhistoriske foreninger inddrages i arbejdet og formidlingen af den marine og landskabelige kulturhistoriske arv.
- K8.** Der udarbejdes en plan for, hvordan Naturpark Lillebælt kan bidrage til bevarelsen af fiskeriets kulturhistorie ved Lillebælt

Børn i vaders

Vores langsigtede mål

I vores ansøgning til Friluftsrådet om optagelse som pilotpark var den langsigtede målsætning at:

- Friluftslivet til vands og til lands styrkes, gøres tilgængelig, synlig og motiverer flere lokale og turister til at dyrke sunde friluft aktiviteter og få nye oplevelser.

Det vil fortsat være overskriften for arbejdet med friluftsliv i Naturpark Lillebælt i den kommende planperiode. Der er mange muligheder for at opfylde en så bred målsætning. Vi har derfor bestemt, at naturparkens indsatser på friluftsområdet skal koncentrere sig om følgende:

Vi vil:

- FR1.** Udvikle flere og bedre friluftsoplevelser
- FR2.** Øge glæden ved at være i naturen
- FR3.** Være med til at udvikle den rekreative infrastruktur
- FR4.** Udvikle og gøre aktiviteter for funktionshæmmede tilgængelige, og give de funktionshæmmede bedre adgang til natur og vand
- FR5.** Styrke sundheden for alle brugerne.

I Naturpark Lillebælt er der allerede masser af friluftsoplevelser for både børn og voksne hele året rundt. Området har potentiale for endnu mere friluftsliv og flere friluftsoplevelser. Med naturparkplanen samler vi trådene for de individuelle indsatser i de tre kommuner og sætter fokus på, hvordan vi kan skabe bedre rammer for friluftsliv og – oplevelser.

Den overordnede ramme for udviklingen vil være en balance mellem benyttelse og beskyttelse! Vi vil også have fokus på at tænke områdernes muligheder og styrker sammen, så der både bliver skabt flere og mere forskellige friluftsoplevelser.

Naturparken rummer et unikt hav- og fjordområde og flere kyst- og landområder, som strækker sig fra Trelde Næs til Hejlsminde. Unikt for Lillebælt er, at uanset hvor man står langs kysten, kan man opleve både åbne "hav-vider" og modstående kystområder på den anden side af bæltet.

Det unikke er, at et relativt begrænset område byder på rigtig mange og forskelligartede aktiviteter i relation til de åbne vandflader, den lange kyststrækning og naturen, der er knyttet til. Derudover ligger området bynært med korte afstande til Fredericia, Kolding og Middelfart.

Friluftslivet i dag – vores hotspots

Naturparken bliver i dag brugt til en mangfoldighed af friluft aktiviteter både på land og til vands. Vi beskriver nu kort de hotspot-områder, som primært vil være i fokus i den kommende planperiode. Hotspot-områderne rummer som nævnt både natur, kulturarv og oplevelser, og er de områder vi gerne vil fortælle om, og hvor vi gerne ser flere besøgende og mere udvikling.

Hejlsminde Strandpark og Hejls Nor

Hejlsminde er en lille hyggelig ferie- og havneby, som ligger ud til Lillebælt ca. 15 km syd for Kolding. Hejlsminde ligger i et naturskønt område nær skov, strand, seværdigheder og naturattraktioner. Byen har en aktiv lystbådehavn og børnevenlig badestrand med bl.a. beachvolley-baner. Et lokalt engagement sikrer, at der er et væld af aktiviteter på vandet. F.eks. ugentlige kapsejladser, undervisning i sejllads og windsurfing, en årlig regatta med sejlbåde og windsurfing, kajak- og rofællesskab og vinterbadning.

Borgere i Hejlsminde, Kolding Byråd, Kolding Turistforening og de handelsdrivende drømmer om, at området ved stranden fortsat bliver udviklet for at skabe grobund for flere autentiske besøgsoplevelser og rekreative muligheder.

Der er lavet en natursti rundt om Hejls Nor. Ruten er 12 km lang, og den ligger i varieret terræn og er en blanding af trampesti, sti

og asfalteret. Det er muligt at cykle, men på en ca. 1,3 km strækning fra Åkærvej til Skovhusevej er cykling vanskelig. Ca. 400 meter af strækningen er med board-walk, hvor det af sikkerhedsmæssige grunde kun er tilladt at gå. Der er lavet et fugletårn i forbindelse med stifløbet, hvorfra du kan være heldig at spotte havørnen, som er kendt i området.

Mand på boardwalk, Hejls

Skamlingsbanken

Med en højde på 113 meter over havet er Skamlingsbanken Sønderjyllands højeste punkt. Det er samtidig et af landets store nationale og folkelige samlings- og mindesteder.

Skamlingsbanken byder på en meget smuk natur og en enestående udsigt over hele egnen mellem Kolding og Christiansfeld. Der er frit udsyn over Lillebælt til Fyn, og mod vest kan man lade blikket glide langt ind i Sønderjylland mod den jyske højderyg. Området er centrum for vandre- og cykelruter i et kuperet terræn med en sjælden natur.

På Skamlingsbanken er der parkeringspladser, toilet, udendørs bænke og borde og en kiosk. En lille udstilling om Skamlingsbankens historie er åben alle dage, og som nævnt under kulturprojekter er der store projekter på vej, som også er til glæde for friluftslivet.

Klokkestablen, Skamlingsbanken

Skibelund og Solkær Enge

Skibelund er en naturskole, hvor himmel og hav mødes med Lillebælt, der ligger få meter fra det tidligere stuehus og Stenderupskovene og med Solkær Enge i baglandet. Den tidligere strandgård Skibelund blev opkøbt af staten i 1969, og er i dag ejet af Naturstyrelsen.

Den unikke kystnære beliggenhed gør stedet til et paradis for friluftaktiviteter, der handler om hav, kyst, istid, sten og geologi, våde enge, fugle, fiskeri, kulturhistorie, havmiljøformidling og friluftsliv i bred forstand. Skibelund-arealerne har en lang tradition som udflugtsmål for sommer- og badegæster. Kolding Kommune opstiller hvert år en badebro ved stranden. Badeforholdene er

gode - især for småbørn, da der er meget lavvandet.

Kajakruten langs Jyllands østkyst går lige forbi Skibelund, som vi derfor med fordel kan udvikle som støttepunkt for den nationale kajakrute. Tilsvarende løber den nationale cykelrute 5, "Østkyst-ruten", lige forbi gården.

Stenderup Skovene og Løverodde

Stenderup-halvøen syd for Kolding er mod Lillebælt afgrænset af statskovene Nørreskov, Midtskov og Sønderskov (i alt 845 hektar). I Stenderup Skovene kan gangbesværede og kørestolsbrugere uden besvær færdes på de brede skovveje. Desuden er der ved Løverodde badebro, anløbsbro, parkeringsplads, cafeteria og toiletter. Ved Løverodde kan man nyde kaffen og skovlegepladsen med udsigt over Lillebælt. Afstanden fra Stenderupskovene til Kolding er lidt over 5 km.

Naturstyrelsen har udgivet en folder om Stenderup Skovene. I pjecen er der en beskrivelse af tre vandreture på fire-fem kilometer. Folderen har et detaljeret kort over skovene, og ligger på Naturstyrelsens hjemmeside.

Stenderup Sønderskov

Fiskere, Løverodde

Houens Odde/Drejens

Houens Odde ligger som en tange mellem Gudsø Vig og Eltang Vig, nordøst for Kolding. Houens Odde har været ejet af KFUM-Spejderne siden 1948. Her er der mulighed for at gå på de skovklædte, stejle skrænter gennem Hovens Skov og ud på spidsen, Houens Odde, hvorfra der er en vidunderlig udsigt over Kolding Fjord. Der mulighed for nogle dejlige gåture ad tre afmærkede ruter af forskellig længde. Ud over skov og strand bliver du ført forbi spejdernes lejrpladser, hytter og shelters. Houens Odde består af 70 hektar bøgeskov og 20 hektar åbent land.

Ud for spidsen af Houens Odde i Kolding Fjord ligger de to små øer Kidholmene, som også er ejet af KFUM-spejderne. Dem kan man nå i kajak fra Houens Odde.

Kortmateriale med afmærkede stiforløb for området finder man på nettet. Tilsvarende er der en kajakguide med kortmateriale på vej, som viser anbefalede kajakruter i området.

Houens Odde, Giwelhytterne

Hindsgavl Dyrehave

Hindsgavl Dyrehave er et rekreativt område lige i kanten af Lillebælt, vest for Den Gamle Lillebæltsbro.

Målet med dyrehaven har været at skabe et stort sammenhængende naturområde med et rigt dyre- og planteliv og et varieret landskab, der dækker over skov, krat, vandløb, kyst, enge og overdrev og til slettelandskab med vådområder. Et område, hvor de besøgende skal kunne komme hele året og opsøge "Den gode historie" – naturhistorien om fugle, planter, skoven, vandhullerne og marsvinejagten i Lillebælt.

Områdets attraktivitet er øget ved både et naturcenter og en bestand af kron- rå- og dådyr. På en tur rundt i dyrehaven kan man opleve hjortevildtet, der græsser i skoven og på sletten. Hjortevildtet er områdets natur- og landskabsplejere, der sikrer herregårdslandskabets lysåbne sletter. Udover natur- og landskabsplejen har hjortene en vigtig rolle i at give de besøgende nogle gode oplevelser.

Området skaber perfekte rammer for et utal af friluftaktiviteter både til lands og til vands.

Naturcenter Hindsgavl ligger centralt placeret i dyreparken. Det er der mere om i afsnittet om formidling.

Naturcenter Hindsgavl

Sletten, Hindsgavl Dyrehave

Bålmad

Gamborg Nor

Gamborg Nor er et vildtreservat, og Naturstyrelsen har i 2013 afsluttet et projekt, som både reducerer næringsstoffer til Lillebælt og forbedrer levestederne for planter og dyr. I den forbindelse er der lavet en sti, hvor man kan opleve noret, fuglene og planterne langs med Viby Å. Stien er ca. 6 km lang og har flotte udsigter både til Lillebælt og det åbne land. Man kan parkere ved den smukke Gamborg Kirke og nyde udsigten eller ved norets udløb til Gamborg Fjord.

I Gamborg Fjord er der oversvømmede stenalderbopladser og anden kulturarv, og der er mulighed for overnatning på den lokale campingplads.

Gamborg Nor

Røjle Klint

Geologien i Røjle Klint er unik i Danmark, og derfor blev klinten fredet allerede i 1939. Fredningen sikrer blandt andet, at det er muligt at følge den naturlige udvikling af sammenstødet mellem hav og klint. Der er lavet et stiforløb i området. Når man går fra parkeringspladsen ved Røjle Klint og ned over det græssede område til kysten, vil man opleve en varieret natur og en fantastisk udsigt over bæltet på en og samme tid. Der er også mulighed for at overnatte på den lokale campingplads.

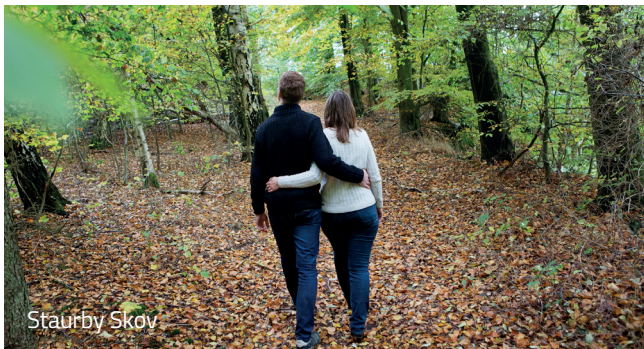
Kasmose Skov

Kasmose Skov er en frodig løvskov, der er ejet af Naturstyrelsen, og som ligger på den nordvendte skrænt ned mod Lillebælt. Skoven er præget af kildevæld og udskridninger pga. plastisk ler, som betyder, at store træer af og til skrider i havet. Skoven ligger hen som urørt skov - officielt siden 1993, men i praksis meget længere tilbage, da skovdriften er vanskelig på de stejle, lerede skrænter. Man kan køre og parkere i Kasmose Skov og gå nogle fantastiske ture.

En længere rundtur får man, hvis man går fra Røjle Klint langs kysten til Kasmose Skov, og så følger vejene tilbage til Røjle Klint. Vær dog opmærksom på, at der kan være udskridninger, man ikke kan komme forbi ved stranden.

Staurby Skov – naturen som udviklingsmotor

Middelfart Kommune har i 2016 købt det 122 hektar store skovareal "Staurby Skov" mellem Middelfart og Strib, lige ud til motorvejen og den ny Lillebæltsbro. Skoven skal kommunen udvikle til rekreative aktiviteter og mere natur i samarbejde med borgere og interessenter. Skoven har indtil nu været brugt til produktion, især af pyntegrønt, men har allerede stor naturværdi som urørt skov og ekstreme områder med moser og enge. Alle kan allerede nu bruge skoven til løb, ridning og rekreation.

Trelde Næs

Trelde Næs og Trelde Næs er et besøg værd. Her er det muligt at gå lange ture gennem en spændende skov og langs kysten. Der er en god badestrand, som har det blå flag. Her finder man også et naturcenter med mulighed for at låne grej til at fiske eller lave mad over bål. Der er gode parkeringsmuligheder, et naturcenter og to shelterpladser.

Rands Fjord

Den 140 hektar store sø og omgivelserne er fredet med det formål at bevare det flotte landskab og give offentligheden øget adgang til området. Der er lavet vandreruter og fugleskjul, som giver mulighed for rige og afvekslende naturoplevelser. I dag yngler et havørnepar i området.

Østerstrand

Østerstrand ligger for enden af Fredericias hovedgade og grænser op til den fredede vold. Om sommeren holder livreddere øje med badesikkerheden på stranden. Ud over badebroer, toiletfaciliteter, bålplads, volleybane, motionsredskaber og en aktivitetsplatform, er der en café, som har åben om sommeren.

Strandparken i Skærbæk og Børup Sande

I Skærbæk ligger stranden midt i det skønne naturområde Strandparken, der grænser op til skov og en blomsterende overdrevsbakke. Strandens har blå flag og en badebro, hvor der er mulighed for at sætte kanoer og kajakker i vandet. Der er stier rundt i området, og i skoven ligger der en shelterplads. Mad og drikke kan man købe i restauranten direkte ved stranden.

Hannerup skovene

Hannerup Skov er et bynært skovområde i Fredericia, der sammen med Fuglsang Skov dækker et 150 hektar stort, offentligt og rekreativt naturområde. Der er mulighed for at bevæge sig rundt på afmærkede gå-, cykel- og løberuter, og skoven er i dag et meget brugt motionsområde. Skoven har et rigt fugleliv og mange kulturhistoriske spor.

Lyngsodde

Lyngsodde ligger tæt op ad den Nye Lillebæltsbro på Jyllands-siden. Her har dykkere og lystfiskere gode forhold. Der er P-plads, bord-bænke-sæt, toilet, udsætningssted for både og rensbord til fisk.

Lyngsodde, Lillebælts Hemmeligheder 2016

Fredericia Vold

Fredericia Vold er et fæstningsanlæg, der omkranser bymidten, og er det største rekreative og grønne område i byen. Volden har et stort netværk af stier, som benyttes af motionister, hundeluf-tere og andre, som nyder den bynære natur. Voldgravene bruges af fritidsfiskere..

Fænø Kalv

Fænø Kalv er en lille ø midt i Naturpark Lillebælt, der er ejet af Naturstyrelsen. Øen ligger mellem Fænøs nordspids og Jylland, og er ca. på højde med Middelfart. Her er ca. 50 m fra vandkanten en primitiv lejrplads. Man må kun overnatte én nat på øen, og der må højst være 20 overnattende personer på øen ad gangen. Man skal selv tage brænde med, og hunde skal altid være i snor.

Kortsigtede mål og konkrete indsatser inden for friluftsliv

Vi har lavet en oversigt over, hvilke konkrete friluftspjækter vi ønsker at gennemføre i Naturpark Lillebælt i 2018-2022. Pro-jekterne er valgt ud fra vores langsigtede mål og beskrivelsen af vores hotspots ovenfor.

PROJEKT: Bedre friluftsliv i det syddanske bælt og øhav

Beskrivelse: I samarbejde med fynske og jyske kommu-ner vil vi øge tilgængeligheden for danskere og turister ved kysterne og på havet. Det unikke kystlandskab og det marine økosystem, der er symboliseret af marsvinet, er en ikonisk natur, som vi vil gøre synlig og gøre mere nærværende for folk, som ikke selv kan dykke og sejle på havet. Det kan fx være via fortællinger på vores hotspots, i byerne, på elektroniske medier og ved installationer under havets overflade. Vi samarbejder med andre kom-muner, foreninger, Friluftsrådet, turistforeninger m.fl. og har fokus på alle de langsigtede mål (FR1 – 5) og de tidli-gere mål fra pilotfasen (FR6-7).

Mål: Ny, moderne og helhedsorienteret infrastruktur, toiletter og opholdsfaciliteter spredt i naturparken langs med kysten og en ny flydende port/mødested, som man kan flytte fra havn til havn og bruge til formidling om bru-gen og beskyttelsen af havet og kysten.

År: Afklaring af projektpartnere i 2017. Ansøgning i 2018. Afsluttet senest 2022.

Økonomi: Med midler som søges fra fx Nordea Fonden og lokale sponsorer.

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Staurby Skov – nye friluftsmuligheder

Beskrivelse: Middelfart Kommune har købt den bynære, private skov, og kommunen vil udvikle den til en publi-kumsvenlig bynær skov med bedre natur. Masterplanen bliver lavet sammen med forskellige brugere, fx motions-løbere, mountainbikere, hundeejere, ryttere, lokaludvalg m.m., og der er fokus på ejerskab og bæredygtighed i pla-nen. Projektet rummer både natur, friluftsliv og formidling og kan også få indflydelse på turisterhvervet, fx konferen-cebesg (FR 1-5).

Mål: Masterplan klar i 2017. Første tiltag klar i 2018.

År: 2017-2022

Økonomi: Middelfart Kommune har afsat 470.000 kr. til masterplan i 2017. Fondsmidler søges.

Projektansvar: Middelfart Kommune

PROJEKT: Blå støttepunkter

Beskrivelse: Dette projekt skal etablere shelters til friluftslivet langs kysten på Fyn – første fase er et samarbejdsprojekt med fire andre fynske kommuner, hvor der skal laves frivillige aftaler med lodsejere. I fase 2 kan projektet udvides med fælles shelterplanlægning, fx til ture i kajak-regi i hele Naturpark Lillebælt (FR 1-3).

Mål: Mindst seks nye shelters i 2018.

År: 2018

Økonomi: 1.160.000,- kr. med tilskud fra bl.a. LAG (Lokale aktions grupper).

Projektansvar: Middelfart Kommune

PROJEKT: Østerstrand – udvikling af friluftsliv

Beskrivelse: Projekter afledt af "Vision Østerstrand", som skal skabe endnu flere gode muligheder for friluftslivet.

Mål: En af de konkrete aktiviteter er en badesnegl for synshandicappede og en cirkelbadebro og sandfodring (FR 1-5).

År: 2019

Økonomi: ca. 8 mio. kroner

Projektansvar: Fredericia Kommune

PROJEKT: Landskabslementer og stier v. Skamlingsbanken

Beskrivelse: For at give mulighed for at bevæge sig rundt i Skamlingsbankelandskabet renoverer vi et eksisterende stinet og laver nye stier. Elementer i landskabet skal lede folk ud i landskabet, skabe "rum" til ophold og leg, og give dem lyst til at bevæge sig. Flere af faciliteterne vil også fungere som støttepunkter for undervisning (FR1-3).

Mål: 7 km hovedstier, 3 km øvrige oplevelsruter, 1,5 km adgangsvenlig sti, nye elementer etableret.

År: Senest klar 2020

Økonomi: 10 mio. til stier delvist kommunalt, delvist fonde og ca. 20 mio. kroner til landskabslementer.

Projektansvar: Kolding Kommune

PROJEKT: Dykning ved Lyngsodde

Beskrivelse: Vi vil forbedre dykkerfaciliteter i samarbejde med lokale dykkere, dykkerklubben Aktiv og lodsejere for lokale og turister (FR1-3).

Mål: Dykkerkæder og andre faciliteter.

År: 2018

Økonomi: Ekstern finansiering.

Projektansvarlig: Fredericia Kommune

PROJEKT: Aktivitetsskoven - klimabyen

Beskrivelse: Aktivitetsskoven tæt på stadion i Middelfart skal være et mangfoldigt bevægelsesområde med et stort udvalg af rum og elementer, som inviterer til forskelligartet brug, kædet sammen med læring om natur og klima. Et landskabsrum med indbygget klimatilpasning, tæt på byen, der har rumlig og æstetisk kvalitet – både, når det bliver brugt og når, det ikke bliver brugt. (FR 1-5)

Mål: Området klar senest 2019

År: 2019

Økonomi: 7,3 mio. kr. Aktivitetsskoven realiseres i samarbejde med Lokale- og Anlægsfonden, som støtter projektet med 4 mio. kr.

Projektansvar: Middelfart Kommune

PROJEKT: Trelde Næs - Forbedrede bedefaciliteter

Beskrivelse: Trelde Næs er Blå Flag-strand, og der har før været en badebro, som bliver fjernet hver vinter (FR 1-3).

Mål: Vi bygger nu en fast badebro.

År: 2019

Økonomi: 100.000 kr.

Projektansvar: Fredericia Kommune

PROJEKT: Militærbroen Vejby Fed

Beskrivelse: Vi laver en badebro på initiativ af lokale kræfter. Den bliver lavet som en militærbro fra krigen 1864 med formidling om historien, men med nye friluftsmuligheder for badende, dykkere, kajakroere, fiskere og kørestolsbrugere (FR 1-5).

Mål: Ny 76 m lang bro ved Vejby Fed klar 2019

År: 2019

Økonomi: 2.638.500 kr. søges ved kommune og fonde.

Projektansvar: Røjlehalvøens Lokaludvalg

PROJEKT: Hotspot Skærbæk – udviklingsplan

Beskrivelse: Skærbæk beboerforenings visioner om en sammenhængende friluftsløkalitet skal gøres konkrete i tæt samarbejde med naturparken og kommunen (FR 1-5).

Mål: Plan for Skærbæk Strandpark og Børup som friluftsområde.

År: 2018

Økonomi: Ukendt

Projektansvar: Skærbæk beboerforening

PROJEKT: Hejlsminde Strandpark

Beskrivelse: Hejls/Hejlsminde – strandpark er et frivillig-projekt, bygget på landsbysamarbejdet. Rekreative kysttilbud med havbad og strandpromenade

1. Bedre sikkerhed for fodgængere med strandpromenade og fodgængerovergange.

2. Fællesplads med grillplads.

3. Lave et havnebad.

4. Opgradere forsamlingshus (FR 1-5).

Mål: Etape 1 og 2 gennemføres 2016 og 2017. Etape 3 og 4 gennemføres 2018-2019. Indvidelse 2020.

År: 2020

Økonomi: Ca. 20 mio. kr. Ekstern finansiering og Kolding Kommune.

Projektansvar: Hejlsminde Strandpark-udvalg

Projekttema: Frivillige stier i Naturpark Lillebælt

Mange lokale projekter vil med tiden skabe et sammenhængende stinet rundt om Lillebælt (FR 1-7).

PROJEKT: Rekreative forbindelser ved Drejens/Houens Odde

Beskrivelse: Gennem samarbejde og dialog med private partnere og lodsejere er det målet at skabe større rekreative muligheder for borgere og turister på Drejens Halvøen og Houens Odde.

Mål: En bro over Eltang Vig, et hovedstiforløb på ca. 10 km med tilhørende faciliteter

År: Prospekt udarbejdes ultimo 2016/primo 2017, fondsansøgninger og detailprojektering i 2017, udbud og realisering i 2018

Økonomi: Ukendt

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Hotspot Skærbæk - snorkelsti

Beskrivelse: I forlængelse af projekt grejbank laver vi snorkelstier ved Skærbæk i samarbejde med "Ung Fredericia". Projektet rummer også formidling af undervandsnatur (FR1-3).

Mål: Snorkelstier er lavet.

År: 2018

Økonomi: Ekstern finansiering, fx søges Friluftsrådet og lokale sponsorer.

Projektansvar: Fredericia Kommune

PROJEKT: Rekreativt rutenet ved Eltang

Beskrivelse: Eltang stiplan er et rekreative stinet i lokalområdet med forbindelse til Kolding via Houens Odde. Stien bliver koblet på eksisterende stier i Sdr. Vilstrup og Viuf, så vi får et samlet ruteforløb. Det er et frivilligt projekt, bygget på landsbysamarbejdet.

Mål: 1. etape - sti fra Eltang til parkeringsplads ved Birkemosen. 2. etape - sti fra Birkemosevej til eksisterende vej ved jernbane. 3. etape bro over å. 4. etape - sti gennem birkemosen.

År: 1. etape gennemføres 2016. Øvrige etaper er under planlægning.

Økonomi: 60.000 kr. til 1. etape. 55.000 kr. til etape 2. 32.000 kr. til etape 3 og 280.000 kr. til etape 4.

Projektansvar: Kolding Kommune

Målsætninger fra pilotfasen – Vi arbejder videre med følgende mål fra pilotfasen inden for friluftsliv. Målene forventer vi er opfyldt med realisering af ovenstående projekter.

- FR6.** Den maritime og landbaserede rekreative infrastruktur kortlægges, synliggøres og sammenhængen forbedres.
- FR7.** Adgangsforhold for bevægelseshæmmede og andre med nedsatte funktioner kortlægges og der planlægges tiltag for at forbedre adgang til natur og vand
- FR8.** Dialog med de tre kommuner om udvikling af initiativer til forbedring af folkesundheden, f.eks. stressramte eller folk med psykiske problemer.

FORMIDLING

Vores langsigtede mål

I vores ansøgning til Friluftsrådet om optagelse som pilotpark var den langsigtede målsætning at:

- Den eksisterende formidling af Lillebælt-området styrkes og synliggøres for borgere og turister, hvilket skaber værdsættelse for bl.a. naturen og giver lyst til at passe på naturen og komme igen.

I 2018-2020 vil vi opfylde den målsætning ved at arbejde med følgende mål:

Vi vil:

- F1.** Vække befolkningens nysgerrighed og interesse for Lillebælts marine og maritime liv - i fortiden, nutiden og fremtiden
- F2.** Udbrede kendskabet til de enestående naturkulturkvaliteter og de geologiske og landskabelige kvaliteter i området og synliggøre dem.
- F3.** Fokuserer på øget beskyttelse og benyttelse af området.
- F4.** Inspirere til sunde udendørs aktiviteter.
- F5.** Udvikle og lave formidling der giver værdi for undervisning og læring inden for naturvidenskab.

Status på formidlingen i Naturpark Lillebælt

I Naturpark Lillebælt lægger vi stor vægt på formidling af både kultur og natur i og omkring Lillebælt. Vi arbejder på mange forskellige former for formidling og på mange forskellige platforme, som fx den personlige formidling, hvor gæster møder engagerede og dygtige guider, events, hvor lokale samarbejder spiller en stor rolle, og den mere passive formidling i form af udstillinger, grej-kasser, skilte, foldere, hjemmeside og andre medier.

Naturcentre/Naturskoler

I Naturpark Lillebælt ligger der flere naturskoler og -centre. Fælles for stederne er, at der er tilknyttet personer med stor viden om og engagement for området og for formidling af Lillebælts natur og kultur.

Naturcenter Hindsgavl

På naturcentret er der lagt stor vægt på formidling af naturen og her er en udstilling, der fortæller om den historie og natur, der især knytter sig til Hindsgavlhalvøen. Der er også en grejbank med formidlingskasser, så man selv kan gå på opdagelse i den omkringliggende natur. Der er fx en kasse, der indeholder udstyr til at gå på opdagelse efter krible-krable-dyr både på land og i vand, og en kasse med udstyr man kan bruge, hvis man vil ud og lede efter dyrespor og lave gipsafstøbninger. Grejbanken er åben, og kasserne er frit tilgængelige hele døgnet året rundt.

Naturcenter Hindsgavl er et stort hit blandt både borgere, turister, foreninger, børnehaver og skoler.

Trelde Næs Naturcenter

På naturcenteret er der en grejbank i stil med den, der er beskrevet under Naturcenter Hindsgavl. Der er også en mindre plancheudstilling på stedet, der fortæller om dyre- og plantelivet på Trelde Næs.

Skibelund Naturskole

Kolding Kommune driver en eksisterende naturskole på stedet, hvor der er indrettet et naturskolelokale med faciliteter til ca. 40 besøgende. Tre sheltere og et stort græsareal giver mulighed for primitiv overnatning i forbindelse med naturskolebesøgene. Stedet virker også som et naturligt udgangspunkt for formidlingsture i området.

Formidling til børn

Events i Naturparken fx Lillebælts Hemmeligheder

Rørebassin

Lillebælts Hemmeligheder er et årligt arrangement som på skift holdes i en af de tre Naturpark Lillebælt-kommuner. Lokale foreninger og aktører bliver indbudt til at bidrage til arrangementet, og de to gange det har været holdt (2015 og 2016) har lokale spejdere, dykkerklubber, fiskere, kajakklubber, skoler osv. været med til at sætte fokus på Lillebælt. WWF har også bidraget med deres landsdækkende snorkelevent. Begge gange har der været omkring 200-300 besøgende til arrangementet.

Blå Flag-arrangementer

I 2016 har Naturpark Lillebælt lavet en samlet indsats i forhold til de tre kommuners Blå Flag-arrangementer. Der er i alle tre kommuner lavet arrangementer, hvor publikum bl.a. bliver præsenteret for livet på det lave vand.

Kystvandring

Kysterne langs med Lillebælt er nogle af de vigtigste og mest attraktive naturområder i naturparken. Det er derfor vigtigt både at have adgang til kysterne – under hensyn til naturbeskyttelsen – og formidle viden om naturen og kulturarven langs kysterne. Der er allerede et varieret og afmærket, attraktivt stiforløb på de eksisterende markveje og stier i naturparken. Der er en vandrestiforbindelse, der går forbi steder af kulturhistorisk og naturmæssig interesse, og med mulighed for flotte udsigter.

I forbindelse med den fælles indsats omkring Blå Flag-arrangementer har vi arbejdet med en serie af kystvandring. I sommeren 2016 har vi taget hul på et koncept, hvor både lokale og turister bliver tilbudt at opleve en række små bidder af kysten sammen med en naturvejleder. I første omgang har vi tilbudt seks kystvandring, to i hver af de tre kommuner. De deltagende har kunnet vælge at tage med på en enkelt tur, eller at se turene som en sammenhængende tur langs Lillebælts kyster.

Binderup, strandsafari

Foldere o.l.

Der er lavet en folder, der beskriver, hvad Naturpark Lillebælt er, og en folder med en samlet oversigt over Blå Flag-arrangementer i hele Naturpark Lillebælt i 2016.

Postkort

I Fredericia Kommune har man også lavet og uddelt gratis postkort med "Finurlige Naturligheder". Postkortene viser høj-kvalitetsbilleder af dyr, planter og andet, der er specielt for det lokale miljø. Postkortet har på bagsiden en kort tekst, der fortæller om det, billedet viser. Denne ide er blevet ført videre i Naturpark Lillebælt, hvor der indtil nu især er lagt vægt på postkort med billeder, der viser dyr, planter og historie under vandoverfladen. Postkortene er meget populære og giver ofte anledning til en snak om de fantastiske dyr og planter, der normalt ikke er kendt af folk, der ikke dykker.

Skiltning

I forbindelse med naturparkens mange seværdigheder er der i mange tilfælde opstillet skilte af naturparkens mange aktører med oplysninger om både kultur og natur, og det vil være alt for omfattende at beskrive hele skiltningen her. Dog er det værd at pille en enkelt skiltning ud, dels fordi det er meget specielt for Naturpark Lillebælt, og fordi det er noget, man ønsker at udbrede til flere steder i naturparken.

Dykkersti-skilt

I Middelfart er der lavet tre undervandsstier. Stierne er forsynet med formidlingstavler, som dem, man kender fra f.eks. skovstier, så brugerne kan læse om det, de ser på deres vej og blive opmærksomme på det mangfoldige dyreliv, der er under vandet. Også over vandet er der placeret skilte, der fortæller, hvad man kan se, hvis man bevæger sig under vandet. Stierne er lagt ud, så der er forskellige sværhedsgrader. På den måde er der noget for både øvede flaskedykkere, nybegyndere og snorkeldykkere.

Undervandssti

Hjemmeside

Naturpark Lillebælt er beskrevet på hjemmesiden www.naturparklillebaelt.dk. Ud over, at hjemmesiden fungerer som et udstillingsvindue og et overblik for besøgende, fungerer den også som et samlingspunkt for lokale borgere, der ønsker at følge med i processen omkring naturparkens tilblivelse, og til dem, som ønsker at følge med i naturparkens nyheder. Hjemmesiden bliver i 2017 også på tysk og engelsk.

Andre medier

Ud over hjemmesiden bruger vi også sociale medier som facebook og instagram til at informere om naturparken, og til at gå i dialog med borgerne. Der er også et godt samarbejde med den lokale presse omkring formidling af naturparken.

Kortsigtede mål og konkrete indsatser inden for formidling

Her beskriver vi de konkrete projekter og initiativer, vi vil sætte i gang i 2018-2022. Projekterne er valgt ud fra vores langsigtede målsætninger for formidling (F 1-5) og beskrivelsen oven for.

PROJEKT: Marsvineposter/naturrum

Beskrivelse: Formidling af kultur, natur og friluftsliv vil vi koble og trække ned til kysten på tre centrale steder i naturparken. Formidlingen skal være både visuel på en skærm, plancher osv. og via hørelsen (marsvinelyd via høretelefoner). Der vil være direkte udsendelser fra Lillebælt (lyd, film og bølgeretning m.m.). Formidlingen kan indgå i undervisningen i skolerne (biologi, geografi, natur/teknologi) (F 1-5).

Mål: Tre platforme opstillet og i funktion på tre gode steder langs kysten, én i hver kommune som minimum: Fx Skærbæk, Gl. Havn i Middelfart By og Houens Odde.

År: Alle tre senest 2019

Økonomi: Omkring 2-400.000 kr. pr platform. Midler søges fra fx Friluftsrådet, anden landsdækkende fond, lokale fonde.

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Viden om Lillebælt

Beskrivelse: Kort, der bliver vist på både smartphone, pc eller tablet, skal indeholde en brugervenlig og spændende præsentation af viden om fx marsvins aktuelle færden i Lillebælt, så både besøgende, skoler og borgere får et godt overblik over faciliteter, natur, nyeste forskning og events. En øget bevidsthed om værdierne i naturparken skal give ændringer i adfærden hos de besøgende. Det giver en bedre balance mellem benyttelse og beskyttelse. I samarbejde med foreninger, private, forskere og turistforeninger (F 1-5).

Mål: En webapp/hjemmeside med kort, et årligt forskermøde med naturvejledere, foreninger og andre guider om den nyeste viden om Lillebælt. Der nedsættes en arbejdsgruppe, som udvikler nye produkter, der formidler den nyeste viden.

År: Kører fra 2018.

Økonomi: Webapp-drift og møder finansieres af Naturpark Lillebælt, ca. 30.000 årligt. Der søges fondsmidler til udvikling 100.000 kr. årligt. Midler fra Friluftsrådet, anden landsdækkende fond, lokale fonde.

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: De unge naturparkguider

Beskrivelse: Den fornemme titel får skoleelever, efter de har arbejdet med at formidle naturen i Naturpark Lillebælt. Det er et undervisningsforløb, der er udviklet sammen med Friluftsrådet, hvor eleverne skal formidle områdets natur og forbedre lokalbefolkningens tilknytning til Naturpark Lillebælt (F 1-5).

Konceptet er udviklet via undervisningstilbud til skolerne, der viser dem, hvordan Lillebælt kan bruges i undervisningen, fx "SnorkelFYSIK for frømand" og "Biologi på Bunden". Formålet er at gøre unge interesseret i naturvidenskab, udvikle nye undervisningsformer, og at vise de unge, hvor fantastisk Lillebælt er. I Middelfart forsøger vi i den forbindelse at udvikle et lærings- og undervisningsforløb sammen med skoleforvaltningen, virksomheder og andre partnere om klimaforebyggelse og -tilpasning.

Mål: Flere klasser bliver unge naturparkguider i 2018 og frem

År: Kører fra 2018.

Økonomi: Naturvejleder i Naturpark Lillebælt koordinerer projektet og er finansieret. Men det er de enkelte skoler, der skal tage ejerskab over tilbuddet.

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Naturpark-vejledning, udvikling

Beskrivelse: Videreudvikling af naturvejledningen - kombineret land, kultur og havformidling. Formen evalueres og aftales løbende i formidlingsgruppen. Formålet er at skabe et samarbejde på tværs af de tre kommuner og at formidle lokalt og mere bredt (F 1-5).

Mål: Minimum 12 naturvejlederture/arrangementer i hele naturparken. Fire temaer, der går igen i hver kommune. Hertil kommer minimum en årlig event kaldet Lillebælts Hemmeligheder eller drageevent.

År: Kører fra 2018.

Økonomi: Bruge nuværende budget til naturvejledning. Undersøge mulighed for at øge den fælles naturvejledning. Kan søges ved fx Friluftsrådet.

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Middelfart Marinas formidlingsområde

Beskrivelse: Middelfart Marina skal udvikles til at være et mere åbent og friluftsvenligt sted, fx til badning og aktiviteter, og en ny marinaplan beskriver denne udvikling. Vi undersøger nu, om vi kan skabe et nyt unikt formidlingsområde på marinaen, hvor børn og voksne kan lære om det marine liv og naturen i området (F 1-5).

Mål: Plan for formidlingsområde klar senest 2018

År: 2018

Økonomi: Middelfart Kommune har afsat 15 mio. kr. til at gennemføre den samlede plan. Planen kommer til at koste i omegnen af 50 mio. kr. Der skal derfor søges pulje og fonde mv. for at finde restfinansiering.

Projektansvar: Middelfart Kommune

Målsætninger fra pilotfasen – Her er de målsætninger for formidling fra pilotfasen, som der arbejdes videre med:

- F6.** Der udvikles kortguides med rekreative områder, ruiter og faciliteter i Naturpark Lillebælt, baseret på princippet om visitor management.
- F7.** Der etableres en arbejdsgruppe bestående af virksomheder, organisationer og forvaltninger, der skal bidrage til udvikling af nye formidlingstiltag og produkter inden for natur, kulturarv, friluftsliv og sundhed i Naturpark Lillebælt.

Vores langsigtede mål

I vores ansøgning til Friluftsrådet om optagelse som pilotpark var den langsigtede målsætning at:

- Naturpark Lillebælt skal bidrage til nye bæredygtige erhvervsmuligheder og arbejdspladser. Herunder arbejdes der for, at erhvervslivet bidrager til at forbedre naturen, miljøet, friluftslivet og oplevelsesmulighederne.

I 2018-2022 vil vi opfylde den målsætning ved konkret at arbejde for tiltag, der styrker følgende indsatser og initiativer for områdets erhverv:

Vi vil:

- E1.** Styrke samarbejdet mellem erhverv, foreninger og organisationer
- E2.** Samarbejde om bæredygtigt fiskeri
- E3.** Skabe økonomisk vækst og arbejdspladser
- E4.** Fremme grøn omstilling
- E5.** Styrke bosætning i kommunerne

Status på primære erhverv i Naturpark Lillebælt

Her beskriver vi de primære erhverv i Naturpark Lillebælt. Turisme og friluftserhverv er omtalt under næste afsnit, men her kan de primære erhverv i naturparken få nye muligheder for sidegevinster, i form af gård/bådsalg, overnatning, events m.m.

Igennem årtusinder har landskabet og naturen ved Lillebælt givet mennesker mulighed for at drive erhverv, landbrug på de fede morænejorder og fiskeri i det frodige bælt. I fjordene og vandløbene er de ældste primære erhverv, som mennesket har bedrevet: At høste fødevarer for at overleve og for at handle.

Ud over fødevarerproduktion har naturparkens landskab og geologi leveret ressourcer til alt fra skovdyrkning, vandindvinding,

sand- og grusgravning, teglværker, muslingekogier, fiskefabrikker, trankogier og kiselgurgravning. Kiselgur, fundet i Rands Fjord, blev fx meget populært, da man fandt ud af, at det var fuldstændig fri for giftstoffer. Det var derfor velegnet til flere formål, blandt andet som isolering i huse.

Havet har leveret transportmuligheder og nedkøling til industrien, og har ikke mindst været modtager af udledninger fra industri og husholdninger. Den tid er nu forbi, og Lillebælt modtager renset spildevand fra kommunernes centrale rensningsanlæg. De sidste otte år har iltforholdene været i bedring sidst på året med stadig mindre iltsvind og bunddød.

Landbrugsjorden ud til Lillebælt er kendetegnet ved et typisk Østjysk fjordlandskab. Her dominerer lerjorder med gode dyrkningsegenskaber. Derfor er den mest udbredte dyrkningsform planteavl - hovedsagligt korn- og frøafgrøder. Der er en forholdsvis lav husdyrtæthed i området, dog med enkelte større husdyrbrug, primært svinebrug. Der er ingen nævneværdi andel af gartneri eller frugtavl i naturparken.

Skovarealet er både offentligt og privatejet.

Fiskeriet i Lillebælt er i dag forholdsvis begrænset. Ifølge Bælternes Fiskeriforening bliver der landet især blåmusling, torsk, rødspætte og brisling i Lillebælts erhvervsfiskeris havne.

Potentialer for at fremme erhvervet

Nogle landmænd vil gerne lave naturprojekter og sælge lokale fødevarer, og det er netop, hvad Naturpark Lillebælt vil samarbejde om. Der ligger potentialer i at udvikle lokale fødevarer, som Lillebæltsområdet kan blive kendt for. Det giver de besøgende gode oplevelser, og det kan give grobund for små virksomheder eller gårdbutikker. Lad os give folk nogle oplevelser, der kan få os til at holde af vores naturpark og de landbrug, som er en del af den. Sammen med Bælternes Fiskeriforening og andre aktører kan Naturpark Lillebælt udvikle fantastiske oplevelser på havet, og arbejde for at brande "Smag på Lillebælt". Der kunne tænkes i at udvikle koncepter for salg af tangprodukter eller muslingeproduktion i lille skala.

I fremtiden kan der komme samarbejder op at stå med erhverv, som ønsker at bruge ressourcerne i naturparken til bæredygtige energitiltag. Et eksperiment er fx sat i gang ved Brandsø med bølgeenergi. Kun fremtiden kan vise, hvilke teknologier og projekter der kan samskabelses her.

Kortsigtede mål inden for erhverv

Her beskriver vi de kortsigtede mål/konkrete projekter og initiativer i Naturpark Lillebælt i 2018-2022. Følgende projekter er valgt, fordi vi forventer, at de lever op til de langsigtede målsætninger for erhverv (E1 -5).

PROJEKT: Spis Lillebælt

Beskrivelse: Ved sammen at skabe lokale fødevarer, havhavere, fælles certificering af Naturpark Lillebælt-produkter m.m., skal vi præsentere lokale madoplevelser for lokale og turister, der giver viden om, hvordan der bliver produceret fødevarer under hensyn til omgivelserne. Projekter udvikles sammen med foreninger, producenter, restauranter, Destination Lillebælt m.fl. Vi forventer partnerne får yderligere branding og mersalg af produkterne ved at gå med og bruge naturparkens netværk.

Mål: Der bliver lavet havhavere ved Kanalbyen og fælles certificering, og to produkter i dansk dagligvarebutik. Samarbejde med to restauranter om brug af naturparkprodukt og en årlig naturparkmarkedsdag med indsamling af naturpark-produkter, og fælles naturparkmarkedsdag med de andre danske naturparker.

År: Etableret 2022

Økonomi: Midler søges fra Fødevareministeriet, EU evt. ansøgning sammen med andre naturparker

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Bælt i balance, forskning, fisk og fællesskab

Beskrivelse: Sportsfiskere og erhvervsfiskere, Destination Lillebælt, landbrug og forskere går sammen om at skabe nye frivillige aftaler for i fællesskab og i en fælles forståelse at forbedre fiskebestandene i Lillebælt. Ved at øge forskningen i området, vil vi kunne lave bedre og mere bæredygtige aftaler, og fiskerne vil vise vejen frem via frivillige aftaler baseret på viden, og få mere opmærksomhed for deres produkter.

Mål: Etablering af frivillige områder/marine reservater, hvor fiskeriet og adgangen bliver reguleret på en måde, der kan være med til at øge biodiversiteten. Etablering af tiltag, der kan forbedre miljøet for fiskene, særligt i fjordene: Fx minivådområder på land, stenrev eller lign.

År: Etableret 2022

Økonomi: 20 mio. for hele pakken. Medfinansiering på 10 mio. Fundraising på 10 mio. søges fx ved VillumVellux, Aage V Jensen, Fødevareministeriet, EU.

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

PROJEKT: Naturpark Lillebælt Partnere

Beskrivelse: Projektet skal danne et netværk af erhvervsdrivende partnere i Naturpark Lillebælt, herunder campingpladser, hoteller, ejendomsmæglere, så både partnere og naturpark kan blive mere synlige over for borgere, tilflyttere og turister. Destination Lillebælt vil være en del af partnerskabet, især på markedsføringsstrategien. Projektet har i høj grad også turisme- og formidlingsformål, men fokus er på økonomisk vækst og bosætning på et bæredygtigt grundlag. Ønsket er en lokal forankring, og at udbrede kendskabet til naturpark-produkter og oplevelser til fordel for både partnere og naturparken. Konceptet finder inspiration i et pilotprojekt, som blev afsluttet i 2016 i Naturpark Vesterhavet. Første skridt er at udarbejde en business case for partnerne, der viser, hvilke gevinster og omkostninger der er for virksomheden.

Mål: Minimum 10 partnere i 2019

År: Etableret 2022

Økonomi: Drift dvs. møder og materialer af Naturpark Lillebælt

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

Målsætninger fra pilotfasen – Her er de mål fra pilotpark-ansøgningen, som vi arbejder videre med i 2018-2022. Målene forventer vi bliver opfyldt ved at realiserer de ovenstående projekter og initiativer:

- E6.** Naturpark Lillebælt skal indgå partnerskaber med erhvervet om støtte og opbakning til natur-, kulturhistoriske-, formidlings- eller friluftspjekter mod en profilering af virksomheden.
- E7.** Erhvervslivet bliver inddraget i udviklingen af friluftaktiviteter samt rute- og stisystemer.
- E8.** Erhvervsråd og iværksætterinitiativer bliver inddraget i skabelsen af nye virksomheder.
- E9.** Afdækning af samarbejdsmuligheder med landbruget om udvikling af oplevelsesmuligheder f.eks. gårdbutik, B&B, bondegårdsferie osv.
- E10.** Afdækning af mulighed for et naturpark-mærke, som kvalitetsstempel af lokale produkter.

Vores langsigtede mål

I vores ansøgning til Friluftsrådet om optagelse som pilotpark var den langsigtede målsætning at:

- Der skabes i samarbejde med Destination Lillebælt bæredygtige aktiviteter, oplevelser og formidling med høj tiltrækningskraft i samarbejde med turismeerhvervet.

Vi vil:

- T1.** Tiltrække lokale borgere og turister til naturparken
- T2.** Tiltrække flere turister fra ind- og udland
- T3.** Sætte Naturpark Lillebælt på landkortet uden for Lillebælt
- T4.** Udbrede kendskabet til Naturpark Lillebælts værdier og kvaliteter (som kultur, natur, geologi, landskab etc.)
- T5.** Fremme bæredygtig turisme

Status på turismen

Naturpark Lillebælt arbejder tæt sammen med Destination Lillebælt, HORESTA og de to visitcentre i Kolding og Lillebælt (Fredericia og Middelfart) for at sikre en bæredygtig udvikling i turismen. Lillebælt byder på et utal af forskellige oplevelser – både sports- og friluftaktiviteter, flot natur, historiske monumenter, kulturoplevelser i havnebyerne, overnatningsmuligheder og spisesteder.

Turismen er et erhverv, som har stort potentiale i naturparken og i hele landet, og især hvis det sker bæredygtigt, så også kommende generationer kan nyde godt af indtægterne fra turisterhvervet. Hovedparten af turisterne i Lillebæltsområdet er danske. De udgør ca. 80 pct. af markedet, målt på turismeforbrug i 2014. Danskernes andel er markant over niveauet i såvel Region Syddanmark, som landet som helhed, hvor andelen er på hhv. 66 pct. og 61 pct.

Lillebælt er Danmarks næststørste mødecenter, og området har mange danske erhvervs-gæster.

Ser vi på de udenlandske turister i Destination Lillebælt, så fylder tyskerne mest med 6 % af det samlede turismeforbrug, og 29 % af det samlede udenlandske turismeforbrug i Destination Lillebælt.

Turismen i Destination Lillebælt og Naturpark Lillebælt har i de seneste år oplevet en positiv fremgang, og væksten tegner til at fortsætte i 2016. Visit Denmarks tal viser en vækst i antallet af overnatninger (eksklusiv feriehuseovernatninger) på 10,5 pct. fra årsskiftet og til april 2016. Det skyldes både en stigning i danske og udenlandske overnatninger, herunder især britiske overnatninger. De udenlandske turister udgør ca. 37 pct. af overnatningerne, hvoraf de tyske gæster udgør den største del og Norge, Sverige, Holland og Storbritannien den øvrige del. Turismen i Lillebæltsområdet omsatte i 2010 for 2,6 mia. kr., mens det i 2015 var 3 mia. kr., baseret på 1,6 mio. overnatninger.

Årsagerne til turisternes besøg i Lillebæltsområdet skyldes ofte venner/familie, udflugter, Legoland og den centrale beliggenhed i Danmark. Når det kommer til oplevelser under opholdet i området er naturen, stranden og bymiljøerne blandt de foretrukne. Vi ser blandt andet, at friluftaktiviteterne udgør en betydelig del af de konkrete aktiviteter i forhold til egentlige rejsemotiver. Generelt vil danskerne gerne ud og have det sjovt, være sammen med familien og nyde naturen. De internationale gæster fra Norge, Sverige, Tyskland og Holland lægger stor vægt på gæstfrihed, trykthed, natur, autenticitet og kvalitet.

Lillebæltsområdet bliver ikke søgt af en eller to meget markante målgrupper, men snarere af flere målgrupper og livsstilgrupper fra flere (nær-)markeder. Par uden børn er den største målgruppe og vil med den demografiske udvikling givetvis blive endnu større også i Lillebælt. Dernæst følger børnefamilier med mindre børn. Forretningsrejsende og mødegæster indtager tredjepladsen, mens singler og grupperejser udgør en mindre andel af det samlede antal turister.

Turisternes rejsemotiver

Attraktioner og forlystelser er nogle af de primære motiver for at besøge vores område. Især Legoland og Lalandia i Billund trækker op i den statistik. Men også natur, strand, skov og børnevenlige omgivelser og tryghed tæller højt.

De mest besøgte lokale attraktioner i vores område er de tre bymuseer (Fredericia og Middelfart museum og Koldinghus), Clay-museet i Middelfart og Trapholt i Kolding. Madsby Legepark, Volden og Geografisk Have står også højt på besøgslisten.

En forholdsvis ny attraktion, som tiltrækker mange gæster, er Bridgewalking på Den Gamle Lillebæltsbro. Bridgewalking er med til at gøre Lillebælt kendt og brande området også i udlandet for vores naturkvaliteter.

Indsatser for bæredygtig turisme

Naturpark Lillebælt vil arbejde efter en bæredygtig turisme-strategi inspireret af Det Europæiske Charter for bæredygtig turisme. Nøglepunkterne i den bæredygtige turisme er fx:

- At inddrage alle, der er involveret i turisme i naturparkens udvikling
- At beskytte naturparken mod en ukontrolleret turisme gennem fx overvågning af flora og fauna på udvalgte steder, støtte aktiviteter som vedligeholder kultur, natur og traditioner og styre/begrænse aktiviteter, som skader
- At inddrage lokalsamfundene i planlægningen af turismen i naturparken
- At øge den lokale økonomis udbytte af turismen
- At styre besøgsstrømme for at reducere negative påvirkninger

For at forebygge et for højt pres på følsomme naturområder, vil vi som nævnt lede turister til robuste steder, vores såkaldte "hotspots", som er velegnede til et større antal besøgende. Det er steder, som har de nødvendige faciliteter som P-pladser, informationstavler, toiletter og affaldspande.

Et godt sted at starte er at se på, hvilke strande der er velegnede for turister, og hvordan vi kan forbedre oplevelserne på disse strande. I samarbejde med Destination Lillebælt, ser vi på de potentialer vores strande har for turister. Hvilke strande har gode adgangsforhold, faciliteter, og er der oplysninger om naturen? Og hvor mangler der noget, som kan gøre strandene endnu mere attraktive?

Der er allerede arbejdet med at udvikle lystfiskeri og dykkerturisme i området, bl.a. er der udgivet en fiskeguide og et dykkerkort.

Et vigtigt led i bæredygtig turisme, er borgerinddragelsen, som er en af grundstenene for naturparken. I forhold til turismeudvikling viser det sig bl.a. ved at give borgerne mulighed for aktiv medbestemmelse i udviklingen (som fx i eksemplet med strandene eller i udviklingen af nye produkter), at have fokus på at give små og mellemstore lokale virksomheder adgang til markedet (som fx via Spis Lillebælt eller temature), og ved at give "noget tilbage" til de lokale (som fx de unge naturparkguider). I den forbindelse er kommunikation af de opnåede resultater et vigtigt element i forhold til at sikre opbakning fra interessenterne, herunder også turisterne, for at fremme en bæredygtig "væremåde". På denne måde arbejder vi også hen imod en social og økonomisk bæredygtighed, som gavner området på lang sigt.

Potentialer

Der ligger store potentialer i at gøre oplevelserne i vores område mere interessante og vedkommende. Her kan vi arbejde meget mere med at få fortalt om vores naturkvaliteter og vores kulturhistorie i Lillebæltsområdet.

Vi skal arbejde på at udvikle temature, enten på egen hånd eller med guide, hvor naturparkens værdier bliver præsenteret: "Marssvin safari", en kulturhistorisk tur "Magten over Lillebælt", kulinariske oplevelsesture "Smag på Lillebælt", temature på cykel, ture med naturformidler osv. På egen hånd er der større og større interesse for turister, der fx lejer materiale til en tømmerflåde, laver den, sejler på den og afleverer materialet igen. Der ligger potentialer i at udvikle pakkeløsninger, hvor man kombinerer overnatning med oplevelser i naturparken, som også vil gavne de lokale overnatningssteder.

Fortællingen starter allerede på naturparkens hjemmeside, som er tilgængelig på flere sprog, ligesom informationstavler og foldere om natur og kulturhistorie oversættes til flere sprog.

Vi kan også skabe flere overnatningssteder i det fri, som støtter op under naturturismen for lystfiskere, kajakraere eller cyklister.

Der skal være fokus på at løse mulige problemer med øgede affaldsmængder og fritgående hunde i samarbejde med lodsejerne. Det er dog ikke problemer, de oplever i hverken Naturpark Åmosen eller Naturpark Maribosøerne, som er de naturparker, der har mest erfaring.

Turister på Fredericia Vold

Cykeltur ved kanoner i Fredericia

Konkrete indsatser inden for turisme

Her er de kortsigtede mål/konkrete projekter og initiativer, vi sætter i gang i Naturpark Lillebælt i 2018-2022.

En meget stor del af de nævnte friluftsliv-projekter vil også komme turismen til gode.

PROJEKT: Forbedring af strande

Beskrivelse: I et samarbejde mellem de tre kommuner, Destination Lillebælt og turistorganisationerne er strandenes nuværende og fremtidige turismepotentiale blevet vurderet. Vi arbejder videre med at forbedre hotspot-strande målrettet turisternes behov.

Mål: Detaljeret plan for Kolding Kommune: Kortlægge strande og finde deres potentiale for forskellige målgrupper - tematisere strandene. Plan klar 2018. Middelfart går videre med at forbedre Blå Flag strande.

År: Etableret 2019

Økonomi: 250.000 til rådgiver i Kolding, 800.000 kr. til Blå Flag strande i Middelfart Kommune. Endvidere midler til formidling fra Interreg projekt REACT (ca. 10.000 kr. til formidling).

Projektansvar: Kolding, Fredericia og Middelfart Kommune

PROJEKT: Naturpark Lillebælts markedsføring til turister

Beskrivelse: I et samarbejde med Destination Lillebælt, Bridgewalking, naturvejledere og foreninger som fx DOF, DJ m.fl. laver vi information og markedsføringsmateriale om Naturpark Lillebælts friluftsliv- og naturværdier. Informationen bliver skræddersyet til de pakkelsesninger, som turistudbydere vælger. Turistudbydere kunne også ansætte unge naturparkguider i sommerferien til at formidle deres viden til unge fra andre lande, som f.eks. tager på Marsvin-camp, mens forældrene nyder naturen/kulturen i området

Naturparken kan levere den nyeste viden om friluftsliv og natur, den uventede historie og gode råd til, hvordan alle kan beskytte værdierne, som del af strategien for bæredygtig turisme.

Formidlingen skal være på tre sprog. Til alle turister.

Mål: Fælles markedsføring i 2020. Mindst 2 pakkelsesninger.

År: Etableret 2020

Økonomi: Under afklaring

Projektansvar: Naturpark Lillebælt

Målsætning fra pilotfasen – Her er den målsætning for turisme fra pilotfasen, som vi arbejder videre med:

- T6. Friluftaktiviteter og naturoplevelser udvikles, synliggøres og formidles til turister i forlængelse af eksisterende og nye initiativer fra Destination Lillebælt for at give turisterne de bedste naturoplevelser.

Fig: Kort med angivelse af projekternes geografiske placering.

REFERENCER

Brandsø, vilde heste

Tak til:

Frivillige, der har leveret til naturparkplanen: Kurt Due Johansen, Karsten Enggaard, Søren Larsen osv.

Danske Naturparker vejledning

Naturafsnit:

Danmarks Naturfredningsforenings fredelige danmarkskort:
www.fredninger.dk

Styrelsen for Vand og Naturforvaltning:
www.svana.dk

Fredningsnævnets hjemmeside;
www.fredningsnaevn.dk

Natura 2000 Lillebælt – basisanalyse 2016-2021,
Naturstyrelsen, 2013

Natura 2000 Røjle Klint og Kasmose Skov
– basisanalyse 2016-2021, Naturstyrelsen, 2013

Naturkvalitetsplan – Lillebælt, Kolding Kommune, 2016

Kolding Kommunes oplevelsesportal;
<http://oplevelskolding.dk/>

Kolding Kommunes hjemmeside;
www.kolding.dk

Fredericia Kommunes hjemmeside;
www.fredericia.dk

Middelfart Kommunes hjemmeside;
www.middelfart.dk

Danmarks fugle og natur;
www.fugleognatur.dk

På strejftog i fynsk natur, Fyns Amt, 1994

Håndbog om dyrearter på Habitatdirektivets bilag IV,
Danmarks Miljøundersøgelser, 2007

Styrelsen for Vand og Naturforvaltning;
www.svana.dk

Danmarks Naturfredningsforening;
www.dn.dk

Turismeafsnit:

Turismens Økonomiske betydning i Destination Lillebælt 2014;
Middelfart, Kolding og Fredericia Kommuner

Park and Benefits: Bæredygtig turisme i Naturparker

Gæstetilfredshed for Destination Lillebælt 2013
- udarbejdet af Videncenter for Kystturisme

Turisme i Lillebælt-området. Tal og tendenser.
Destination Lillebælt, 20??

Evaluerings og effekt:

Besøgsmonitorering Naturlandet Lolland-Falster 2016-2019
Udarbejdet af Konsulentfirmaet Line Wagener Kommunikation
og Rådgivning

Blåhatjordbi

Middelfart
KOMMUNE

Borgmesterkontoret
Middelfart Kommune
Teglgårdsparken 103

5500 Middelfart

www.middelfart.dk

Telefon +45 8888 5013
Telefon +45 8888 5195
cvr.: 29189684

staben@middelfart.dk

Byrådets garanti for xxxx medvirken i Naturpark Lillebælt

I har anmodet om byrådets garanti for, at jeres medvirken i Naturpark Lillebælt ikke pålægger jer yderligere restriktioner og krav, blandt andet i forhold til jeres virksomheds drift.

Naturparkens afgrænsning udpeges af Middelfart, Fredericia og Kolding Kommuner i en fælles kommuneplan udelukkende med henblik på at få området optaget i Friluftsrådets mærkningsordning for Danske Naturparker.

Der gælder samme lovgivning indenfor naturparken som udenfor naturparken. Afgrænsningen vil ikke pålægge restriktioner for by- og erhvervsudvikling, herunder ingen begrænsninger for jordbrugserhvervet. Vækst og drift skal fortsat ske under hensyn til øvrige udpegninger og gældende lovgivning. Den offentlige forvaltning af arealer indenfor naturparkens afgrænsning, vil ske efter gældende lovgivning og efter samme regler indenfor som udenfor naturparkens afgrænsning. Lovgivning for offentlighedens adgang er ligeledes ens indenfor som udenfor naturparken.

Naturpark Lillebælt er ikke forankret i nogen lov og juridiske bindinger. Ejendomsrettens ukrænkelighed kan ikke tilsidesættes som følge af en naturpark-udpegning. Jeres engagement i Naturpark Lillebælt er frivilligt. Ønsker I på et givent tidspunkt at trække jeres arealer ud af naturparken, bedes I rette henvendelse til Middelfart Kommune. I modtager efterfølgende en bekræftelse på, at jeres arealer udgår af Naturpark Lillebælt, gældende fra dato for svaret til jer. Jeres udtrædelse af naturparken vil først fremgå af kommuneplanen, når den revideres. Kommuneplanen revideres hvert 4. år.

Venlig hilsen

På Byrådets vegne

Steen Dahlstrøm

Borgmester

DANMARKS STØRSTE NATURPARK

Naturpark Lillebælt er en marin naturpark, der har det strømmende bælt som kerne, og som er omkranset af smukke kyster og kystnære landskaber. I naturparken bolttrer de små hvaler, marsvinene, sig i det evigt strømmende vand.

Naturparken arbejder for at vi sammen skaber et hav af oplevelser, som giver os lyst til at passe på og forbedre Lillebælt. Vores mål er at Naturpark Lillebælt i 2022 er:

- Kendt for sin enestående marine og kystnære natur symboliseret ved marsvinet.
- Hjemsted for en stolt lokal identitet båret af frivilligt samarbejde om at bevare og udvikle vores natur, lokale erhverv, kultur- og naturoplevelser.
- Spydspids for formidling af viden og glæde ved naturen og landskabet gennem nytænkende læringsoplevelser og forskning.

Naturpark Lillebælt er et samarbejde mellem kommunerne: Fredericia, Middelfart og Kolding.

Naturparken er baseret på frivillighed og borgerinddragelse og på at gennemføre konkrete frivillige projekter, der giver nye oplevelser og som får os til at passe på og forbedre vores skønne område til glæde for vores børn og vores miljø.

naturpark
LILLEBÆLT
– et hav af oplevelser

